

CSÁTH GÉZA

**VÁLOGATOTT NOVELLÁK,
DRÁMÁK, JELENETEK**

TARTALOM

NOVELLÁK

SZEPTEMBER

A FEKETE KUTYA

MESE A KÁVÉHÁZBÓL

A TOR

MARISKA AZ ANYJÁNÁL

A MAGÁNY TÖRTÉNETEI

TAVASZOK

ELSŐ FEJEZET

DRÁMÁK, JELENETEK

A GYERMEK

KIS CSALÁDI DRÁMA

KISVÁROSI TÖRTÉNET

ZÁCH KLÁRA

NOVELLÁK

SZEPTEMBER

Sötétség, szeptemberi este. Emberi lelkek bolyonganak, tévedeznek és elnyugosznak ebben a sötétségben.

Csend nehezedik a kisváros utcájára.

Egy férfi néz az utcára egyik földszintes házból: nyugtalanul, féltékenyen, betegen; ő maga az, a 45 éves, öregedő Szeptember. A feleségét várja, a fiatal 25 éves asszonyt, ki megcsalta, bizonyosan megcsalta most, és nem lehet már jóvá tenni. S ő nem mehet a helyéről el, hogy férfias bosszuló erővel megbüntesse a vétkeket, nem, mert a csúz a székéhez köti. Próbál fölállani. Nem bír. Fölkiált fájdalmas hangon s keservesen leül újra.

Mit tegyen?

Lépteket hall az utcán. Az asszony jön. De mit mondjon? Az előszobában van már. Leveti a kesztyűt a kezéről, leveszi a kalapot.

Nyílik az ajtó, s belebben a szoba szürkéjébe egy fehér ruha. György kétségbeesetten föl akar ugrani, hogy kérdőre vonja a hűtlen asszonyt és kiverje a házból. A csúz leüti lábáról. Fölordít dühösen, fájdalmasan, a szemében könnyek gyűlnek.

- Mi az, édes, ne kelj fel: no istenem, sírsz? ne sírj - szól a csengő hang, s homlokon csókolja a férfit két fiatal ajak, megcsiklandozzák homlokát a hajszálak.

György ölbe tett kezekkel néz maga elé, és piszkos helyzetén töprenkedik, mialatt az asszony már a másik szobában tesz-vesz. Tanácstalanul bámul ki az öszülő alkonyba, a magát látja benne...

- Vacsorázni - szólal meg az előbbi hang megint, s jön a szobába az asszony, vezetni a beteg férjet. - Támaszkodj ide; így ni! Menni fog ez még, csak vigyázz. No, itt vagyunk...

Enni kezdenek. Az asszony jóízűen, fiatalosan, egészségesen, mint olyan, akinek nincs gondja s lelke is kevés. Nem bántja a lelkiismeret. Ő eleget tett - magának; ez kötelessége volt saját maga iránt; most is ezt a kötelességet teljesíti: eszik.

György egy-egy falatot eszik csak, s a másik szoba sötétjébe bámul. Majd a feleségére téved a szeme. Némán nézi, az asszony szeme is odapillant; azután mosolyogva, nyugodtan megveregeti az öregedő Szeptember fejét.

- Egyél már - szól, s ő újra az evéshez lát.

A férfi lehajtja a fejét, és meglátja az igazságot. Ez az asszony, ez a huszonöt éves fiatal egészséges lány, nem szerette őt soha. Nő volt, jószívű és gondos; gondos, mint egy állat, ki jól kiszemeli a fészeképítésre a helyet, és élni akar, él. Ez a célja, s eszerint rendezkedik be. S érzi, hogy nincs joga, nincs igaza, ha ezt a nőt el akarja terelni a céljától, s mi különben nem is sikerülhet neki. Maradjon az asszony a maga útján, mit érne, ha elkergetné. Elvesztene egy ápolót benne és... magára maradna. Hogy lesz? nem tudja, de jó így inkább, mint másként!... Azt a férfit az asszony nem szereti: gyöngö a lelkiismerete és kíváncsi. Ez az egész.

De mégis mily szép lenne ölni! S az öregedő Szeptember száraz szemei fölcsillannak e gondolatra...

Vacsora után le kell feküdnie a reumás testével. Az asszony odaadóan ápolja, vezeti és támogatja. Megnyugszik benne a harag, szenvedély, minden, mikor karján érzi felesége puha karját; simogatni kezdi. S az asszony, az élet gyermeke, dorombol hozzá, mint egy macska.

Az öregedő Szeptember ágyba fekszik. Künn megered az őszi eső. Elmúlik az esztendő, a reuma mind erősebben lép föl. György nyugdíjba vonul, s nap nap után ott ül a karszékben, míg a felesége fölolvass és beszélgetnek. Eleinte szégyellte magát ilyenkor, aztán gondolkozott rajta, s többé nem szégyellte magát.

- Nyugalom, igen, nyugalom a fő - mondogatta magában.

Csendesen, megszokottan viseli a reuma fájdalmait. Tavaszkor egy szép napsugaras délután kísértelt a feleségével. Megfürdött a melegségben az öregedő Szeptember, s nézte a feleségét.

- Nyugalom, nyugalom.

Egy fiatal ember köszönt. Az, aki a felesége szeretője tán most is? Igen, az! Alig dobbant meg a szíve jobban. Ránézett megint a feleségére, ki maga volt az élet, egészséges, piros, kissé kövéres arcával; majd a saját sovány sápadt kezeire bámult, melyek úgy bújtak ki a két kabátujjból, mint a száraz lombjavesztett fa a szikes sáros földből.

Így ballagott végig az öregedő Szeptember a nyáron. A reuma szívére ment, s mire megint eljött a szeptember, megállította a szív verését. Az asszony megcsókolta György száradozó ajkait, mert asszony volt és jószívű, semmi egyébért. Nem utálta, mert nagyon egészséges természetű volt. Keveset gondolkozott tudniillik.

Ott feküdt másnap a szobában kiterítve György. A be-bámuló szeptemberi napsugár rásütött az arcra.

- Nyugalom, nyugalom - azt mondta az arc.

...Másnap az asszony a temetőből hazajőve, megnézte magát a tükörben, s úgy találta, hogy kissé megsoványodott. No de majd pótolja. S miután gondosan megmosta a kezét, lefeküdt aludni.

Künn megint sötétség van, szeptemberi este. Emberi lelkek bolyonganak, tévedeznek és elnyugosznak ebben a sötétségben.

1903

A FEKETE KUTYA

I.

Két ember ült ott a tavaszi, napfényes falusi udvaron. Egy öregebb, szürkülő hajú, piros, de barázdás arcú, meg egy legényforma, piciny bajusszal. A fiatalember különben viaszszínű arcán a tüdővész két halálrózsája nyílt. Nagyokat köhögött és szívta a tavaszlevegőt, azt az édes élet-halál orvosságot. Szemeiben a láz tüze csillogott, homlokán a verejtékcseppek gyöngyöztek elő, keze a szíve táján babrált. Az öreg nézte:

- Jobb színben vagy már, Jóska! - mondotta -, kigyógyulsz nyárra szépen.
- Nem gyógyulok én, édesapám, nem hiszem - viszonzta a fiú csendesen.
- No... csak ne beszélj, tudod, mit mondott a doktor.

Egy ideig csendesen ültek, azután megint az öreg szólalt meg:

- De gyerünk már, Jóska, vissza az ágyba, elég volt a levegőből.

Nagy gyöngeséggel emelte fel a fiút és lassan bevezette a szobába. Lefektette, azután kiment. Az udvaron tett-vett; néha megállt a munkában, ilyenkor megfogta a torkát, ahol fojtogatta valami, és nagyokat, keserűket nyelt.

II.

A fiú meghalt. Reggel egy mosdótálnyi vér jött ki belőle, azután elaludt. Ránézett az apjára, amint halálos fáradtsággal a párnára dőlt:

- Isten áldja meg, édesapám! - mondotta suttogva. A szeme erősen belevilágított az öreg szemébe, fájdalmasan, kérőn, békésen és kétségbeesetten nézett rá a szem; azután lecsukódott.

Az öreg az ágy mellett ült, és nézte a haldoklást. Kigombolta az ingét, mert szíve borzasztóan vert, homlokán hideg izzadság tört ki, s azok az egészséges térdek, melyek az egész napi munkában meg se roppantak, most idegesen remegtek. A napsugár betévedt a fehér falra meg a fiú félholt arcára.

- Jóska, Jóska! - mondotta csendesen, síró hangon, de az nem mozdult.

Megtörölte a zsebkendővel a homlokát. Eszébe jutott az egész élete. A gyermekkora, a katonaság, a házassága, amelyikből egyetlen gyerek lett. Az asszony fél évre rá meghalt. Ő maga nevelte föl a Jóskát féléves korától mostanig.

Nem volt nap, hogy ne lettek volna együtt. Elvitte magával szántani, kaszálni... milyen eleven kölyök volt!... Azután iskolába járt, nem tanult nagyon jól, de a mester sose panaszkodott rá; elolvasott nem egy könyvet az apjának, és együtt okultak belőle. Nagy öröme volt a fiú, nem sajnálta tőle a pénzt, szép ruhába járatta, vigyázott rá, most meg itt fekszik; délre, estére - vége lesz.

Remegett az öreg, s folytak a könnyei barna arcán, ősz bajuszán le a fehér ingére.

Odaült az ágyra a fia mellé, s a szívére tette a fülét. Csendesen, kényszeredetten mozgott ott benn valami. Így hallgatta ezt vagy egy óráig. A déli nap sütött be a szobába, s a tavasz szele bekalandozott, s hallatszott a künn vígan játszó gyerekek kiabálása.

Majd megszólalt a déli harangszó. Az emberek az utcán levették a kalapjaikat, és az öreg hallotta, hogy megállt a fiának a szívverése; egy nagyot lehel, kiadta a lelkét. Fölállott azután, előkereste a zsebkendőt, letörölte a könnyeket az arcáról. Összekulcsolta a fia verejtékes, fehér kezeit, lefogta a szemeit, felkötötte az állát, becsavarta a lepedőbe, és meggyújtotta a gyertyát. Odatette az ágy mellé a székre.

Fölvette a kabátját, fölvette a kalapját, és kiballagott az utcára. Nem volt ember a napsugaras, poros falusi utcán. A meszelt házak úsztak a fehér fényességben. Az öreg átballagott a szomszédba.

- Meghalt a fiam - mondotta.

III.

Már beesteledett. A temetőben nem volt emberi lélek, csak az öreg. Levett kalappal állott a friss sír fölött, és mereven nézett a távolba. A tavaszi szél végigsietett a fejfák között. Hideg szürkület fogta körül a temetőt.

- Jóska... - motyogott az öreg. E percben összerezzen; a lábához egy fekete kutya dörgölőzött. Lenézett rá és megtántorodott. A kutya barnássárga szemeiben az a kifejezés villogott felé, mint amikor a Jóska utoljára ránézett. A kutya arca hasonlított a fia arcára. Lehajolt félve, és szeretettel megsimogatta a kutyát. Azután leült a földre és játszani kezdett vele. Nagybajta juhászkutya volt, egészen fekete, rendes szőrű. A kutya szemei csillogtak, s az öreg nézte ezeket a rejtelmes állati szemeket; a kutya tompán köhintett, éppúgy, mint a fia. Fájdalmasan nyöszörgött valamiért, s azután, mikor az öreg simogatni kezdte, elhallgatott.

Időközben egész sötét lett, csak a falu ablakaiból látszott oda egy-egy sárga világosság. Kegyetlen szél kószált a temető fái között. A fák recsegték. Mintha a fogát csikorgatta volna valami rém.

*

Az öreg alig aludt, agyvelejében recsegett valami. Föl-följedd. S a sötétben látta a fiát s a fia arca mellett a fekete kutyáét; négy lázas szem nézett rá. Végre a fekete kutya és a fia egy alakba olvadtak, csak a fekete kutyát látta. Végtelen bánat öntötte el az öreg vigasztalan, magányos szobáját s az ő egyszerű fájó szívét. Szerette volna magához ölelni a fekete kutyát, mert hiszen az a fia már... szegény beteg fia. Meghalt és kutyává lett, beszélni se tud többet vele.

Másnap elment reggel, járt ide-oda a faluban. A nap ragyogóan kelt fel, a falu a tavasz fényében megmozdult, és munkára indultak az emberek.

Amint ballag az utcán az öreg, ott terem mellette a fekete kutya, vidáman csóválja a farkát, hangtalanul dörgölődzik hozzá. Nézegette. Az a fia; megismeri. Elcsalta haza. Leült az udvarra és előhozta, amije volt. Jóltartotta hússal, csonttal, még vizet is húzott neki a kútból, s azután simogatta a fekete szőrét, amikor az jóllakva az ölébe hevert. Izmos és erős állat volt, csak néha köhögött furcsán. Éppen, mint a fia, mikor még élt. A szemét nézte, azt a különös állatszemet, a fia lelke van benne. Kiszállt a lelkéből a nagy keserőség, mikor simogatta a kutyát, mert hát mégis megvan az ő fia valamiképp.

Fütyty hangzott a szomszéd házak valamelyikéből. A kutya felállott és szaladni kezdett, a kapuból visszanézett az öregre, azután elügetett.

A jegyzőé volt. Az öreg ott ácsorgott a ház előtt naponként és várta a fekete kutyát. A zsebéből kivette a csontokat, a húst, odaadta neki, azután vele maradt és öröme tellett annak örömében. Csak azt nem szerette, mikor köhögött és vakarózott.

- Ez is beteg lesz - gondolta, és még jobban szeretgette. A vizet mindig a kútból húzta neki. Így tartott ez őszig. A jegyzőék görbe szemmel néztek az öregre, mert mindig a ház körül ólálkodott; de az nem maradt el egy nap sem. Sőt majdnem minden idejét ott töltötte. A kutyát nem merte elcsalni, mert a jegyző rászólt:

- Hé öreg, az az én kutyám, hallja!

- Hallom, hallom - mormogta -, de a fiam...

IV.

Beteg lett a fekete kutya, nemhiába köhögött; valami féreg pusztította belül. Kínosan nyöszörgött és ette a füvet. Az öreg hiába csillapította, kínálta. Alig akart enni, s csak pár pillanatig maradt nyugton. A szeme még tüzezebb lett. Éppen, mint mikor a fia beteg volt. Éjjel néha hangosan és keservesen vonított.

Az öreg kilopózott. A jegyző háza elé ment; a kutya az udvar közepén harapta a földet; a holdfény csillogott fekete szőréen. A jegyző is az udvaron volt, puska a kezében.

- Le kell lőnöm - mondotta a feleségének, aki az ablakból nézett ki az udvarra. Azzal célba vette. Az öreg lélegzete elakadt. A kutya nézett, mint a fia, mikor haldoklott. A puska eldőrdült, s az állat száján ömlött a vér, azután elnyúlt a földön.

Az öreg futni kezdett, ősz haja lobogott. Az árnyéka, mint egy rém, futott végig a házak falain s az országúton. Eszeveszetten, gyorsan rohant. Fehér inge és gatyája repült utána. A temetőbe ért a fia sírjához, ott összeesett.

V.

Másnap reggel hazavánszorgott. Négy szem meredezett rá folyton valahonnan s körülöttük vért és sápadt ürességet látott. A fülében köhögések és puskalövések hangja zúgott. Előkereste a baltát.

VI.

Megvárta, míg beesteledett, azután a jegyző házához lopózott. Meglátta, amint jó a gyilkos; az agyában tüzes golyókat érzett, amint azok végtelen gyorsan forognak odabenn.

- A fia - ordította azután, és a jegyzőnek rontott. Egy ütésre beszakította a koponyáját.

*

A jegyzőt másnap eltemették. Az öreg az örültek házába került; ott halt meg egy hónap múlva.

1904

MESE A KÁVÉHÁZBÓL

A kávéházba - ahol tanyáztunk - alig járt más, mint művésznépség, tehetetlen, cinikus, fáradt fantáziájú, de mégis melegszívű emberek. Nemigen dolgozott egyikünk sem, ellenben bőven vitattuk meg mindannyiunk jövőendő terveit. Mit csinálunk, majd ha pénzünk lesz - stb. stb. Közben megittuk a feketéinket, meg konyakot, meg ismét feketekávét; szívtuk a cigarettáinkat és leszídtuk az összes festőket és írókat, szárazon és unottan buzdítottuk egymást; de senki sem buzdult.

Ha valamelyikünk néha dolgozott, a többi beállított hozzá, s azután folytak a tanácsok, a munka abbamaradt, ellenben hosszú művészeti vita lett a vége, melyet mindenki unt.

Ennek a tétlen, ambíciómentes, fölségesen emberi kompániának szokása és - talán egyedüli - kedvtelése volt a különös történetek elmondása és meghallgatása. Piktorok törték a fejüket ilyeneken és megpróbálták azokat elmondani úgy, mint az írók. Sose tudtuk, ki beszél igazat. Támasztottuk a fejünket, s közben felhajtottuk a konyakos poharakat.

*

Valaki beszélt. - - - - - Vagy tizenkét éves gyerek voltam.

Ott ültünk az ebédlőszobánkban vacsora után. Apám olvasott, anyám szorgosan varrt; az öcsém egyik sarokban játszottak, nagy szöszke fejeiket összedugva, húgom nézte őket, és segített nekik a mulatásban. A lámpa kedves, szelíd fényt vetett szét a szobában. Én az asztalon rajzolgattam.

Majd az apám homlokát néztem: a rajta levő mély és szépen eloszló árnyékot, a kezét, a pipájának kék és jó szagú füstjét, amely lassan terjengett a szobában, körülfogva bennünket. Majd anyámat szemléltem soká; az estének minden vonása, minden színe, minden hangja, mint egy nagy gondolat maradt meg a lelkemben. Anyám fekete haja simán el volt választva, a nyakán kicsiny ezürtlánc, sötétkék ruhájának háttéréből erősen kiemelkedett sápadt, gondos és mégis derült arca, vékony, dolgos ujjai s a fehérenemű, melyet varrt.

Olyan jó, olyan igen jó volt mindez körülöttem, hogy azt kívántam, bár tartana így örökké, egyszersmind azonban eszembe jutott, hogy ez lehetetlen. Ez az utolsó gondolat megzavarta nyugodt és felséges élvezetemet. Könyvet vettem elő és olvasni kezdtem.

A lámpa égett tovább szépen. Oly szépen...

S én befészkeltem magam ez édes, puha hangulatba. Az óra csendesen ketyegett. Öcsém néha sikoltottak egyet-egyet, amint a játék feltűzelte őket, de ők sem zavarták a szoba lámpafényes csendjét. Jobban szerettem ekkor ezt a petróleumlámpa-világot, mint a napét, s a szobát jobban, mint az erdőt, a mezőt, az udvarunkat. Ha visszagondolok rá.

Olvastam, de vigyáztam azért, hogy minden pillanat meleg kéje az enyém legyen. Majd hirtelen eszembe jutott valami: egy erős, intenzív, életerős gondolat, mely egészen elfoglalta agyamat, s melyet rögtön meg akartam mondani anyámnak... megmondom. Fölnézek. Az apám éppen mond neki valamit... várom türelmetlenül, hogy végezzen... hogy beszélhessek...

...Még mindig nem végez; nem akarok odafigyelni, mert el fogom felejteni. De a lámpafény, az óraketyegés visszavon a szoba szenvtelen és édes pihenésébe. - Anyám! - akarok szólni, de észreveszem, hogy nem tudom, mit akartam mondani.

- Ejnye - mormogom és felkelek. - Mi lehetett, mi lehetett? Nem tudom. Járkálok ide-oda, összetépem a körös-körül lebegő pipafüstfelhőket, megbolygatom a szoba lámpafényes csendjét. Öcséim sikonganak a játékuk izgalmaiban. Ez még idegesebbé tesz, nem jut eszembe. - A lámpa utálatos lomhasággal világít, a szobalevegő megfojt, a fülem kivörösödik, a homlokomat izzadság lepi el, a térdeim remegnek és nem jut eszembe. A fejemben valami... valami üresség tátong...

Elromlott az estém. Kétségbeesésig gyötörtem magam, hogy mit is akartam hát mondani. Hiába!

Az ágyamban is kínozott ez a ki nem mondott gondolat; napokig törtem rajta a fejem, és sokáig megnehezítette gyermekálmaimat. Évek múlva is gondolkodtam rajta.

Mikor fölutaztam az akadémiára - isten tudja, miért -, borzasztóan gyötörtem az agyamat, hogy eszembe jusson. Mikor anyámat megcsókoltam az indóházban, ez tette kétszeressé az elválás fájdalmait.

Mit is akartam mondani?

Fönn voltam a vasúti kocsiban - mindjárt eszembe jut, és lekiáltom még! Toporzékoltam. Nem jutott eszembe, s a vonat elindult. Anyám a kendőt lobogtatja, mosolyogva, könnyezve. Én nem intek vissza, csak a fogaimat csikorgatom, végre fojtó és mérges sírással levetem magam a padra... A vonat robog velem.

Az akadémiába fölvettem, s csakhamar kitüntem; sokat dolgoztam - képkereskedőknek olcsó pénzért -, mert apám kevés pénzt küldhetett. Mikor este fáradtan bandukoltam haza, nemegyszer éreztem az agyamban azt az ürességet, amit akkor este. Ez a ki nem mondott fatális gondolat elvette munkakedvemet.

A harmadik hónap végén táviratot kapok:

„Anyád nagybeteg. Azonnal jer.

Atyád.”

Rögtön a vonathoz sietek, 15 perc múlva robogott velem haza. Estére megérkeztem.

Belépek a házba, a kedves szobákba, melyektől először voltam távol ily soká. Az apám könnyes szemekkel csókol meg: - Anyád meghalt! - mondja. Belépek a kedves ebédlőbe, komor és sötét most, viaszgyertya szag terjeng benne. Anyám kiterítve fekszik ama sötét lámpa alatt. Arcán kérdő kifejezés ül. - - - - - Elszorul a torkom a rettenetes fájdalomban, mintha vasmarokkal szorítanák össze. Majd egy pillanatra elfog annak az estének édes hangulata - - - és eszembe jut, hogy mit akartam mondani.

1904

A TOR

A téli éjszakának vége volt... és messze, a fekete háztömegeken túl: ott, ahol a mező homályos vonalban végződik - egy szürke csík jelent meg az ég alján. Fönn még a csillagok pislogtak. És lent a házak között, a mély árnyéktalan sötétségben, ahol az alvó emberek lélegzése hallatszott, még semmit sem tudtak arról a szürke csíkról.

Maris megfordult az ágyában, kinyitotta a szemeit, és kinézett az ablakon. Azután gondolkodás nélkül hamar kiugrott az ágyából, és végigment a konyha hideg tégláin. Még a lábait se fázította. Meggyújtott egy kénes gyufát, s a haját a képéből elsimítva várta, míg fölgyullad a láng. Mikor ez megtörtént, meggyújtotta a konyhalámpást, és munkához fogott. Öltözködni nemigen kellett, mert ruhástól aludt, csak éppen a rékljét vetette le. Végigfésülte a haját, nagy gyorsan összefonta, és feltűzte két hajtűvel. (Kicsiny, szőke haja volt, mint a kóc, nem kellett sokáig bajlódni.) Megvizezte és megdörzsölte piros, tizenöt éves leányarcát, megszappanozta erős, vörös, de finom szőke pelyhekkkel borított kezeit.

Mindezt gyorsan, lélektelenül csinálta, mint valami gép. Végre előkereste a papucsait, összerakta az ágyat, és kiment a konyhából.

Künn gyenge dér esett, s az udvar kövei sikamlósak voltak. A lány majd elvágódott.

- Haj-né! - sikoltott a fogai között.

Az udvar végén rőfögött és turkált a koca, amelynek ma leendett a tora.

Odament hozzá Maris, és megsimogatta:

- No, te is fölkelteél már, kocám, abbahagytad az alvást, ne neked, szegény kocám, levágunk máma, elgyön az az ember a nagy késsel, sutt le a nyakadat, szegény árva.

A koca rőfögve dörgölődött a lányhoz, aki csakhamar a mosópincébe sietett, tüzet gyújtott a kondér alá.

A januári kemény hideg itt se volt enyhébb, sőt, mintha a fagy befészkelte volna magát a falakba és a padlóba. Marisnak gyengén öltözött, erős, gyönyörű teste mégse didergett. Letérdelt a hideg köre, fújta a tüzet, és rakta rá a szalmát, a fát, míg csak a tűzhelyen cikázva nem dübörgött a láng. Azután a szakácsnét keltette föl, elkészítette az élesre fent késeket, és visszasietett a tűzhöz. A koca berőfögött a mosókonyha ajtaján, Maris felelt neki:

- Bizony, akárhogy beszélsz, leölnék téged máma. Jön a hentes a nagy késsel, beüti a torkodba, sírhatsz, sírhatsz!...

Mialatt a tüzet rakta, szürke lett az udvar, s az égen csak néhány csillagot lehetett látni. Az udvarra bejött egy ember. A hentes volt. Ragyás arcú, szép bajszerű, izmos parasztember, amilyenről nem lehet tudni, hogy huszonöt vagy negyvenéves-e.

Bement a konyhába.

- Jó reggelt!

- Adjon az isten!

Szótlanul szétrakta a késeit, levetette a kabátját, fölgyűrte az inge ujjait, és kötényt kötött. Mindezt lassan, módosan tette, és míg tette, le nem vette szemét a lányról. Azután megnézte a tüzet, belemártotta az ujját a melegedő vízbe.

- Jól van, nagylány! - mondotta, és ráütött Maris vállára. Maris nem fordult hátra, csak dacosan, kényesen megrázta a fejét, és rakta a szalmát tovább.

Egy óra múlva fönn volt a ház. Az udvaron a gyerekek, az ifiurak és a kisasszony.

A kocát hamarosan előreterelték. A hentes meg csak odament, lefogta a fejét, a lábai közé szorította, egy-kettő szépen végzett vele. Maris eltakarta kötényével az arcát. A gyerekek kiabálni kezdtek:

- Ujjé, a Maris fél.

A disznó nem sokáig sírt. Egy óra múlva már kisebb-nagyobb darabokban a konyhában volt. A ház megtelt disznóhússzaggal. A konyhában az asztalokon szalonnák, húsok heverték, az edények színig álltak, s a tűzön forrott a víz.

A hentes, a szakácsné és Maris keményen dolgoztak. Délre már csak a kolbászok és a hurkák voltak hátra. A hentes, aki benn ebédelt az asztalnál, kissé sok bort ivott, és jókedvűen vágta a töltelékhest. A lányok a beleket mosták. Mikor elkészültek, Maris odavitte a hentesnek, megmutatta.

- Nem jó még - mondta a hentes, amikor megvizsgálta -, ne kíméld a kezedet, nagylány (megcsiklandozta Marist), mert akkor sose lesz semmi.

- Kíméli a fene - kiáltotta a lány, és ráütött a hentes hátára nagyot - ököllel -, és elpirult.

Estefelé kész volt minden. A kolbászrudak, a sonkák, a szalonnák az éléskamrában pihentek; a hentes dolgozott csak még lenn a mosópincében a serték tisztításán.

- No, Maris, gyere ide! - kiáltott.

A mosópincében nem volt senki más. Fönn a szakácsné a vacsorát főzte. A disznóölés minden érdekessége elmúlt, csak a fáradtság maradt meg, melyet a sok munka okozott, és a bágyadság, amely az erős vér- és hússzaggal lopózkodott a fejekbe. Künn hideg téli este volt, míg a konyhában a tűz melegsége terpeszkedett.

Alig lépett be Maris a konyhába, a hentes átkarolta a derekát, és magához szorította egész testében.

Megölelték őt már mások is, de sohasem érezte az ölelést - kisiklott, ütött és továbbszaladt. De most ránehezedett az izmos kar, megkötözték és megbénították a hatalmas húskötelek. A lélegzete is majd elállott, kiáltani se tudott.

Félóra múlva szemre húzott kendővel járt az udvaron.

- Majd adna nekem anyám, ha tudná. Elpusztítna, úgy is kellene. Nem megmondta édesszülém, hogy úgy járok, ha buta leszek... megmondta édesszülém, mint a Kovács Julcsa... mint a Julcsa...

Azután behítták. Ágyazni kellett és a vacsorát fölszolgálni. Sok dolog volt. Neki kellett elaltatni a kicsit is. Hempergőzött a gyerekekkel és csókolta.

Csak amikor az ágyba feküdt, jutott eszébe újra a dolog, a gyerekekről, akit az imént elaltatott.

- Nekem is lesz... nagy baj is a... - vigasztalta magát; mégis elkezdett csendesen sírni.

De igen rövid ideig tartott a sírás, mert Maris csakhamar könnyen, a fáradtak tiszta, nagy lélegzésével - elaludt.

1905

MARISKA AZ ANYJÁNÁL

A Mariska, akiről itt szó van, az én nagyanyám.

Harminc álló esztendeje már, hogy nem látta az anyját Mariska. Pedig vasúton nincs messze a szülővárosa, ahol Májkó - így hívjuk mi a dédanyánkat - lakik. Csakhogy kétféle vonaton kell menni, és egyszer háromnegyed óráig kocsin, hogy odaérjen az ember, s ez okból Mariska - sokszor emlegette mentegetődzve - nem ment el annyi idő óta. Holott igazában jó leány. Névnapiokon el nem feledte:

- Ejnye, holnap van édesanyám névnapja; majd gratulálok neki. Szegény, mit csinálhat?!...

De az esztendő egyéb részeiben ritkán esett szó Májkóról. Néha hírek jöttek, hogy kívánja a bort és mindennemű szeszt, sőt a rumot is kiszörpöli, ha a kezébe kerül! Ilyenkor Mariska hevesen tiltakozott:

- Az nem lehet, az én édesanyám sohase szerette a bort, soha, mióta az eszemet tudom. Mikor megesküdtem boldogult férjemmel, Pintérrel, akkor is csak nehezen ivott ki egy fél pohár bort, amikor koccintani kellett. Nekem beszélhetnek, nem igaz. Különben is, majd én elmegyek, és utánanézek.

Hiába magyaráztam, hogy aki kilencvenöt éves, hát kívánhatja a bort, és joggal, mert a szíve immár fáradt, lassúdik - Mariska idegesen közbevágott:

- Öreg, de egészséges; nézz meg engem, hetvenéves vagyok. Van valami bajom? Köll nekem bor? Megiszom az én kis kávémm reggel, délután, és mást ugyan nem is iszok én egész nap.

Ami az elutazást illeti, semmi se lett belőle. Az unokáknak gyermekeik születtek, és Mariska nagyanyám egy nyáron dédanyává lépett elő. Mint dédanya ápolta sorra a gyermekágyas asszonyokat.

Ezen a nyáron már magam is kíváncsi lettem Májkóra, és fáradozásaimnak vége az lett, hogy elment ez a levél:

Kedves mama, én, ha időm engedi, jövő héten elmegyek. Itthon mindenki egészséges. Margitéknál fiú lett. Tiszteli és csókolja szerető leánya, özv. Pintér Gyuláné Donner Mariska. Ha a jövő héten nem is megyek, de azután bizonyosan.

És megérkeztünk egy sárga színű, kissé már fázós augusztusi napon. Mikor beléptünk a Májkó szobájába, mindjárt megcsapott az a finom, sajátos szag, amelyet csak igen öreg asszonyok szobáiban tapasztalhatunk, s amelyben a menta illatától kezdve régi levelek porzójának, jól kivasalt és bizonyára megsárgult öreg fehérneműnek, apró kincses ládikáknak, tömjénnek és muskátlinak édesen elvegyülő illatát érezni. A mama egy óriási bőrkarosszékekben ült az ablak mellett, és a vakok méla arcával bámult maga elé. Finom, halványsárga arcán fehér, ragyogó fénysávot vont az ablakon özőnlő fény. Fekete ruha volt rajta, és fekete főkötő takarta ezüstsín haját. Megriadt, amikor Mariska nagy zajjal berontott, és megcsókolta mind a két kezét s mind a két arcát:

- Ejnye, Mariska, Mariska, hát nem tudod, hogy szegény öreg anyád beteges. Így megijeszteni az embert. (Mosolygott a mama.) Nem járja ez, Mariska. De nehogy nekem széthajigáld a holmidat. Majd Katalin megmutatja, hová tégy mindent.

Ez a Katalin egy húszéves leány volt. A mama sohase tartott öreg nőt. Ki nem állhatta őket.

- Fösvények, és nem tisztelik a kort!

Fiatal lányokat fogadott, akiket meghallgatott előbb - jól tudnak-e olvasni? Gyakran kapott leveleket unokáitól (a gyerekeitől alig), és így alaposan tájékozva volt a családi dolgokról. Az utóbbi időben hamar felejtett. Ilyenkor efféle beszélgetések estek:

- Te, Katalin, most nem tudom, hány gyerek is van Lujzáéknál?
- Öt van, ténsasszony.
- Ne mondd, alig mintha egy hónapja lenne, hogy három volt.
- Én már egy éve vagyok itt, de akkor négy volt, amikor gyöttem.
- Igazad van, Katalin, gyere ide, megcsókollak.

És megcsókolta a piros képű, jókedvű parasztlányt. Nála nem bírta ki, aki nem szerette őt. Sokszor éjjel ébredt föl, és sétálni akart menni az utcára. Ilyenkor Katalin szó nélkül felöltöztette, és lassan topogva sétáltak egy órát a csillagos, nyári éjszakában.

Katalin elhelyezte holminkat. Azután két zsámolyra odaültünk a Májkó lábaihoz. A kezeinket a kezébe vette. Énvelem hamar végzett:

- Doktornak készülsz, és írsz az újságba? Hát csak legyél jó doktor. Az a legszebb.

Azután elkezdtek a család és a város dolgait. Amit mások harmincéves levelezésekkel intéznek el apránként, ők keresztülfutották aznap - estig.

...Hogy a Mariska volt barátnője, az Irma, háromszor ment férjhez, és azután rákban halt meg tavaly... hogy a Mariska legkisebb leánya, a Margit, akkor halt meg - épp öt esztendeje volt egy hete -, amikor Pistikét megszülte... és hogy az orvosok voltak a hibásak...

A mama ezt nem hitte el, mert betegnek tudta magát - komolyan hitte, hogy szervi baja van -, és nem akart rosszat mondani az orvosokra.

- Nem, fiam, annak oka volt az ura, meg - ne haragudj, Mariskám - te! Érted?

Mariska egy szót se szólt, mert tényleg része volt benne, hogy az orvost csak későn hitták. De mit tehet ő róla. Életében nála orvos nem volt.

- Bizony énhozzám orvos még nem nyúlt életemben, és itt vagyok ni, semmi bajom.

A mama nem hagyta annyiban:

- De hiszen lettél volna csak beteg!

Nemsokára Katalin jelentette, hogy asztalon van a leves. Berántott csirkeleves volt, s Mariska, mi tagadás, mohón szűrcsölte, talán azért, mert az utazásban kifáradt. A mama finom arca idegesen összeráncolódott:

- De Mariska, hogy eszel? Gyerekkorod óta nem szoktál le róla, és milyen gyorsan kanalazol. Nem szép a mohóság!

Mariska elpirult, és lassabban evett. A következő tál ételre sokat kellett várni, és Mariskát a konyhába küldték:

- Ejnye, fiam, nézz utána csak. Ha nem lennék vak, magam néznék utána, mit bajmóldik az a Katalin oly soká avval a nyavalyás csirkepecsenyével.

Mariska mindent elintézett, de a mama nem volt megelégedve, mert a szárnyas földarabolása szabálytalanul történt.

- Én így szoktam, mama - mentegetőzött Mariska.

- Te így szoktad, azt mondd, de én egészen másképpen tanítottalak: hát amire anyád tanít, az semmi? Ezt nem vártam tőled, Mariska.

Ebéd után megint folytatták a beszélgetést. A mama ekkor végigsimogatta Mariska arcát, és így szólt:

- Mit veszek észre, Mariska. Neked bajuszod van. Micsoda dolog ez egy nőnél. Hiszen csak hetvenéves vagy. Nem mondanám már, ha olyan idős lennél, mint én, de nálad. Ilyet! Mindig fiús természetű voltál, azokkal jobban szerettél játszani, mint babaruhát varrni. Férjhez alig is tudtalak adni, mert olyan voltál mindig, mint egy kis csikó. Most meg szörök nyólnak az orrod alatt és az álladon. A hajad meg fogy. Nem jól van ez, Mariska. Nézd meg az én képemet, van-e rajta egy szál olyan? Nézd meg a hajamat. Fehér. De megvan mind. És ha nincs is, nem baj, mert én már kilencvenöt éves vagyok.

Az öregasszony itt kifogyott a mondanivalóból, de mert Mariska szégyenkezve hallgatott, hát nem beszéltek többet erről a kellemetlen ügyről. Szóba kerültek azután az unokák. Legtöbb rosszul házasodott, és szegény emberekhez ment férjhez. Majd a dédunokák következtek. Akik közül egyik két éve tett érettségit, és valahol Pesten már gyereke is van. A mama elmondta azután, de lehetőleg titokban, hogy ő játszik az osztálysorsjátékon, és egyszer visszanyerte már a sorsjegy árát. Mariska, akinek még ennyire se ütött be a dolog, kijelentette:

- Svindli az egész!

Lassanként beesteledett. Katalin behozta a zöldernyős lámpát, és Mariska, aki eddig nem érzékenykedett, most egyszerre elkezdett sírni. De csak rövid ideig, és szégyellte is a dolgot a mama előtt.

Lassan vallotta csak be, hogy miért sírt.

- Hát csak eszembe jutott... hogy ez a zöld lámpa volt nálunk, még kislány koromban is. És az esküvőmön ott égett a szekrény tetején.

- Dehogyan volt ez a lámpa - mondta nevetve a mama -, hiszen azt most két éve törte el Erzsi. Eltörte az ernyőjét. Arra se emlékszel, Mariska, hogy az ernyő jóval cifrább volt?

Vacsora után sokáig hallgattunk. Katalin is, amikor elmosogatott, bejött, akarta hallgatni, amit beszélünk. Végre Mariskának eszébe jutott valami. Levette a gitárt, és elkezdte inkább csak mondani, mint énekelni:

*Földiekkel játszó
Égi tünemény.*

De mivel rosszul csinálta, a mama félbeszakította. Mariska hiába próbálta. Újra nem ment. A mamának kellett megmutatni.

És cérnavékony hangon, kezében a zümmögő gitárral, énekelte a vak öregasszony:

*Földiekkel játszó
Égi tünemény.
Istenségnek látszó
Csalfa, vak remény...*

Majd együtt daloltak, és Mariska újra megtanulta, mint egykor, hatvan esztendő előtt, ugyanazon a helyen.

A nótával azután elálmosodtak mind a ketten, aludni mentek.

Mariska csak a kanapén kapott ágyat. A mama kacagva mondta - jól áthallottam az ajtón:

- Fiatal vagy, alhatsz még kanapén!

És nevettek sokáig. Majd megcsókolták egymást. Mariska elfújta a lámpát, és ágyba bújtak.

Tíz perc múlva már csak két egymást követő, gyenge horkolás hallatszott a szobából.

1905

A MAGÁNY TÖRTÉNETEI

AZ ERDŐ

Ivott bort jócskán, de azért nem nagyon tántorgott. Sietni akart tulajdonképpen, de nem tudta, hogy merre.

És a mámor lassan kiszállott a fejéből. Megállott. Éjjeli sötétség körülötte. Az erdőben volt, és borzasztó rémület és aggodalom futott rajta végig. A fák körülötte és távol - jól hallotta - összesúgtak.

Iszonyú tervet szőtt ellene a sötétben meghúzódó, őt eltakaró erdő. A fák, a bokrok, a fű, a virágok mint szövetkezett aljas gonosztevők fogták körül, s nem eresztették ki maguk közül.

- Menekülnöm kell, gondolta, de rögtön tudta, hogy lehetetlen. Hideg izzadás ütött ki a hátán, és mikor egy piciny darabon meglátta a csillagos eget, azt tervezte, hogy fölmászik egy fára, kidugja a fejét a levelek közül, és azután így menekül. Mert más út nincs - tudta jól -, nem eresztí az erdő. Csapdába került.

De lemondott a tervéről. A fa, amelyen ki akarna jutni a tiszta, szabad térbe, a világos, üde éjszakába - ez a fa is cinkos. Letörne alatta.

Levegő után kapkodott, nem akart még belenyugodni a rettenetes bizonyosságba, amelynek elkerülhetetlen közeledését minden csepp vérével érezte.

- Hidegvér! - szólott magához.

Teljes szélcsend. Megállott és hallgatta, amint távol az erdőben valaki éppen abban a pillanatban megáll. Elindult. Az is elindult. Hallgatózik. Az is ugyanezt teszi. Kiáltani és énekelni akart, de összeszorult a torka.

Végre cigarettát vett elő, rágyújtott, s egy pillanatig önfeledten nézte a gyufa sárga tűzét. Rémülten rezzent össze... az a valaki e g é s z e n k ö z e l r ő l nézte a tüzet, az ő tüzét. De az erdő újra elrejtette előle. Dühre gerjedt, kiáltani akart: Adj a nekik az erdő, hogy elpusztíthassa! Nem kiáltott, mert világosan érezte, hogy nem ölné meg: nem bírná, az csúfosan legyőzné őt.

Vánszorgott ide-oda. Nem is gondolt arra, hogy az utat megtalálhatja. Kitérte karjait irtóztató tehetetlenségében. A homlokán hideg verejték ütött ki. Feltekintett a hunyorgó csillagokra, kérést mormolva, hogy mentsék meg őt... Valami gyermekkori imádság szólamait alakította át. A gyufáit azonban nem merte meggyújtani.

És most érezte, hogy valami történt. Az erdő lassan kezdett összeszorulni körülötte, mintha agyon akarná nyomni. Az pedig csendesen a háta megé lopózott.

- Végezni akarna vele - gondolta kétségbeesetten, s visszafordult, hogy birokra keljen az ismeretlen rémmel. De az már akkor a háta mögé került.

- Kínozni akarnak - mormogta kétségbeesetten, és megtörölte verejtékes homlokát.

Hallotta, amint a levelek sutognak, a vén fák csendesen tanácskoznak a gyalázatos és furfangos tervről, melyet végre fognak hajtani ellene.

Megfenyegette az erdőt. Rekedten ordított.

- Erdő! Elveszítesz, eltemetsz... de... - itt elakadt a szava. Szorongása majd lerogyasztotta. Hallotta, amint az a rém villámgyorsan szaladgál körülötte, mint ahogy a saskeselyű kereng áldozata felett.

És az erdőn e pillanatban hideg szélroham vágatott keresztül. Tisztán kivette, amint rákiabált a sötétség: véged van! És a fák súgták: véged van.

Széttárta karjait, hogy nekimenjen az erdőnek. Rohanni kezdett néma lihegéssel. Hallotta, amint az utána ered csendesen és gyors futással.

Kettőzte a lépést.

- Menekülök, elfutok, elfutok az erdő elől... - gondolta. Beleütközött egy nagy fába. Körülölelte, és meg akarta rázni, kitépni és legyőzni.

A fa rémségesen megreccsent, és eldőlt. Görcsösen, diadallal kapaszkodott hozzá, de az lenyomta őt a földre, összelapította a koponyáját és mellkasát. A fején és oldalán csurgott a vér. Az erdő földje mohón fölitta.

Az erdő hallgatott az éjben, mint egy bűnös. Fekete csöndesség ömlött a leveleken, s a csillagok elbújtak. Ott állott a ledőlt fa mellett. Nézte a hideg holttestet egy ideig, azután elsietett.

A SÖTÉT ÚT

A keresztúton találkoztak a fiú és a lány. Mohón összecsókolóztak, aztán tovább mentek, amerre az út folytatódott.

- Messze mégysz, hova? - szólt a lány - én veled megyek.

- Jer gyorsan - mondta a fiú, és az út láthatatlan sötétjébe bámult erőszakosan kémlelő szemekkel.

És mentek gyorsan. De a lány csakhamar kérni kezdte a fiút. Lassabban, lassabban!

- Pihenjünk egy kicsit?

A fiú azt felelte: nem! - megölelte őt és vitte. Sietett: néha az út kódét, néha meg a lány szemét kutatta.

Mentek, futottak. A lány már halálosan fáradt és elkeseredett volt. Nem értette, mit akar a fiú a rémes sötét tájon, de követte őt.

Belenézett egy-egy pillanatra az út előttük terjeszkedő ismeretlen sötétségébe, de azután összeborzadva elkapta a tekintetét, s a fiút, a győzelmes, a bátor és kétségbeesetten siető fiút nézte...

Az út sötétsége lassanként feneketlen, rémséges ürré vált.

- Ne-ne... ne oda! - esengett a lány, és szorosan átölelve, vissza akarta tartani a fiút.

A sötétségből jéghideg szél fűtt feléjük. A fiú kitárta mellét és tele tüdővel szította:

- Jer! - mondta lázasan - jer! - és előre akart sietni.

A lány sírva és reszketve megállott.

- Nem megyek, nem - mondta és zokogott. A fiú ránézett egy pillanatig, de a sötétségből ismét egy fenséges orkánszerű szélroham csapott feléje. Nem habozott többé, szaladni kezdett. Rohant, óriásokat ugorva. Magára hagyta a leányt.

Minden erejét megfeszítve, lobogó hajjal, fölvetett fővel és tágra nyílt szemekkel vágatott előre a rémséges ismeretlen sejtelembé.

A lány egy ideig merev rémülettel bámult utána, azután megfordult és visszaindult az úton nyájas, virágos tájak felé, ahonnan jöttek. És elfeledte a fiút.

1906

TAVASZOK

Az Üllői úton újra rügyeznek a fák. És rügyeznek, zöldellnek már mindenütt, ahol csak valaha ilyenkor álltam alattok, néztem a rügyeiket, kerestem a levegőben a még rejtett, drágalátos illatukat.

Kihajlok az ablakon.

Az utcát előnti a délutáni aranyos napsugár... És most - mintha 10-15 zenekar kezdene zenélni körös-körül egyszerre különböző távolságokban - fölzendülnek bennem az elmúlt tavaszok emlékei. Fénytelen fátyolos színek, olyan tiszták, hogy szinte világítanak. Mint valami üvegfestmény a nagy, kerek ég ablakán. A képek eltakarják egymást, de átlátszanak egymáson. Mintha a zenekarok mind más és más darabot játszanának, de valamennyi ugyanabban az alaphangnemben.

A c-mollt hallom újra és újra. Nálam ez a tavasz hangneme. Ez foglalja össze és olvasztja egybe a sok különböző zenét. Csak így történhetik, hogy íme a lassú tempójú és gyors ritmusú muzsikák egyaránt egy csodás zenei kaleidoszkópba olvadnak össze. Különös, bolondítóan tökéletes, teljes és szakadatlan zene ez. Mint maga az élet.

Ismeritek a kóbor hangoknak ezt a mágikus találkozását? És volt-e bennetek elég őszinteség, figyelem és komolyság, hogy észrevegyétek, hogy amit a találkozó, egymásba fonódó hangok szerzőinek - ha Beethoven és Wagner is voltak - csak bizonyos fokig sikerült, azt a *Véletlen*, ez a legnagyobb és legkáprázatosabb művész néha halhatatlan teljességgel hozta létre.

Abban a pillanatban, amikor kihajoltam az ablakon és kinéztem az Üllői útra, így zenéltek bennem egyszerre az elmúlt tavaszok. Mindegyik egy teljes zenedarab: amint kezdődött és elmúlt. Az egész együtt valami tömör, parfümös, kavargó, lendítő zene. Nem harsány, de mégis teljes regiszterben zengő.

A hegedűk hatfelé osztva szólnak. Köztük az angolkürt méla, nemes hangja. A trombiták hiányzanak, de nyolc kürt dalol - bár négy tompítva -, és a fafúvókar teljes. Nyugtalan, kötött, triolás mozgások hullámszanak a középszólamokban. A nagybőgők orgonapontszerűen kitartott hosszú hangokat búgnak. (Ez a keresett chromatikai basszus szólam csak azokat elégítené ki, akik irtóznak a közönségtől.) És a két teljes hangú nyitott kürt gyakorta hangoztatja a septim-hangot, a h-t.

Magamba figyelek. Vigyázok, hogy határozottan külön semmire ne gondoljak. Mert hiszen akkor egyszerre elnémulna a sok zenekar, és csak egyetlenegy muzsikálna tovább. És amint így hallgatom az elmúlt tavaszaim egybezengő szimfóniáját, mind világosabban értem a harmonikus alapgondolatot, a c-moll akkordot, a szenvedélyes, fájó és bátor septimhanggal, a h-val.

C-esz-g-h.

Először csak a c hang szólt. Egyetlen pusztá hang. A gyermek, akinek még nincs sorsa, mert még nem történt vele semmi. Egy hang, amely a legvidámabb és legszomorúbb muzsikában egyformán szerepelhet. Egyetlen boldog, tiszta hang: a c. Akár egy sípé vagy monochordé, amellyel éppen csak azt az egyetlen hangot lehet kiadni.

Igen, ezek a tavaszok a gondolat és fájdalom nélküli létezés boldog napjai voltak. Séták a déli verőfényben apámmal. Egyszerű örömek: az új lakkcsizmacska, a kék bársonyruha, az ólomkatonák. Bámészkodás az ablakon: amint lakodalom, temetés vonul el az utcán muzsikaszó-

val. Vagy ha jönnek - rukkolnak - dobolnak a katonák. A huszárok: kék mentében, piros nadrágban. Azután a kutyák. Ők csontot lopnak a mészárosoktól és marakodnak egymással. Szabadok és boldogok. Mehetnek, ahová akarnak. És igazában senkitől se félnek, csak a sintértől. És jó a sintér is, hurkot rázó fogdmeg csapatával és ketreckocsijával, amelyben nagy kutyák, kis kutyák mint szomorú rabok utaznak messzire, ki a város végire.

Telnek-múlnak az évek, s mire beáll a sorba a hetedik is, már két hang kezd szólni. A c és az esz. Két hosszan kitartott klarinéthang. Kicsit méla, de elégedett és szép hangzás! Békesség. A csendes és finom boldogság, amit az ad meg, hogy akik között élünk, szeretnek bennünket. És hogy minden napra van valami kellemes és örömet adó dolog. A kis tanulópad fiókja tele van sorba ragasztott gombfestékekkel. Rajzkönyvek. Mindent lefesthetek, ami eszembe jut. Milyen nagyszerű boldogság ez. Csatát ágyúkkal, lovon vágató díszmagyaros vitézekkel. Versenypályát zsokékkal és biciklistákkal. Dombon házat, a völgyben partokat, az úton kantavivő lányt.

Milyen szépen adja ki a fejkendőjét a sűrű cinóber! A szemben levő ház tetejét is, amint a macskák sétálnak a kémény mellett.

És a könyvek. A Vas Laci. A Jelky András. És Andersen meséje: Útitárs. Félelmes, szomorító, kábító és tündéri! - Az isten kardja. Csaba királyfi. A szárnyas ló. És a méla, szép, édes kis Hableány, aki olyan rettenetes kínokat szenvedett el szerelmeséért.

A köépitőszekrények. A kocsmá, amely elé papírból kivágott pohos kocsmárost és horvát pincért állítunk. A Lovagvár, ahol a felvonóhídon lovagok vágatnak föl fehér és fekete paripákkal és az erkélyen csipkegalléros hercegnő integet. Mind az enyém. Holnap is építhetek, holnapután is. És annyi mindenfélét, amennyit csak akarok.

Mily gyönyörű mindez, nyitva az ablak, és csütörtökön, amikor nincs iskola, egész délután dolgozhatik az ember.

Mily kár, hogy mindennek meg kell változnia. Mert észrevétlenül, egész halkán megszólal a harmadik hang is: a g. Eleinte alig hallható, de elmúlik egy-két esztendő, és már határozott mezzofortéval egyenlően zeng mind a három hang. A teljes moll-akkord komorsága: c-esz-g.

El kell szenvedni most *másodszor* is a világra jövetel fájdalmait. Mert a születés előtti öntudatlan, boldog növényi létezés után, ó, akkor is nehéz, sírásokkal teljes és keserves volt a lét. De a gyerekkor örömei megvigasztaltak, és a képzelet újra mindenhatóvá, azaz elégedetté tett bennünket. A serdülés esztendői azonban elrabolják tőlünk a mi kárpótlásunkat, vigasztalásunkat. Újra meztelenül, pajzs és ruha nélkül állunk künn a sors hidegében. Íme - mondja a kegyetlen természet néma demonstrációja -, boldog voltál, megvigasztalódtál, belenyugodtál, hogy élsz. Most azonban mondok valami mást. Az élet nem az volt. Az élet másmilyen. Egészen másvalami. Nézz körül és figyelj csak: elégedett vagy-e? Nos, ugye nem, tehát keress rá módot, igyekezz, hogy újra az lehess. Próbáld meg, talán sikerül.

Ó, *ezek* a tavaszok. Már kíméletlen erővel bűg és süvít a teljes c-moll akkord zenéje. Micsoda fájdalom és elsötétülés. Micsoda rettenetes erejű és kényszerítő hatalom ez, amely gondokba borítja a tizenhét éves fiú homlokát!

Tavaszi délután.

Anyánk fiatal barátnője, egy drága asszony látogat nálunk. Elefántcsontszínű könnyű ruhában, virággal, illatosan. Hallgatom a kedves hangját, nézem a kedves, formás alakját, a száját, a barna-bársony édes szemeit. Ott ülök egy helyben, nem tudom, miért, nem is gondolok rá, hogy kimenjek. Rólam beszélnek, rám néznek, mosolyognak. Zongorához kell ülnöm. Az édes asszony mellém áll, tapsol és megsimogat. Ó, de miért nem ölel meg, miért nem szorít

magához, a jó szagú boldogságos keblére, és miért nem csókol meg jutalmul tízszer, százszor. Hiszen megérdemelném. Hiszen minden idegem, minden részecském megfeszült, csakhogy a legszebben, a leggyönyörűbben zongorázzam el *neki* Schumann költeményét, azt, amelynek a címe: „Der Dichter spricht.” Neki észre kellett vennie ezt. Hiába, elmegy, és nem csókolhatom meg, csak a kezét.

Húsvétkor elmentem hozzájuk. Dobogott a szívem és reszkettem. Megöntöztem. Köszönte, megdicsérte a parfümöt, és virágot adott. Leültem. Kérdezgetett, hogy jönnek-e mások, és azt nem akartam. Búcsúztam. Kezét nyújtotta. Megdobbant a szívem. Most meg kell tennem, amin hét éjszakán töprengtem. És hirtelen megcsókoltam az arcát. Éreztem, hogyan sápadok el. Rám nézett. Ne tessék haragudni, mondtam, és bántam mindent. Hisz ez *semmi* volt. Ha átölelhettem volna és csókolhattam volna soká, nagyon soká, ameddig csak akarom - a fehér arcát, a homlokát, a szemeit, a *szép széles piros virág-ajkait* - ez jó lett volna. De így! Szédültem, rosszul voltam és - majd lerogytam a lehetetlenség kínzó és rémes bizonyosságától. Mosolygott, megsimogatott, és azt mondta, hogy hozzám kislányok valók, azokkal csókolózom. Láttam, hogy hiába mondanám neki, hogy nekem csak ő kell, csak ő való énhozzám, mert csak őt szeretem, őt imádom és egész nap csak rá gondolok. Hiába lett volna és emellett ízléstelen: ilyesmit csak egy felnőtt férfi mondhat, különben nevetséges. Ezt tisztán éreztem. Hazamentem és sírtam.

Délután magamban ültem a szobámban - szilaj és hangos tavaszi szél zörgette az ablakokat -, és az arcát, az alakját rajzoltam. Százszor is, búsan, csüggedten és elhagyottan.

Azután egy napon, majdnem váratlanul megharsant az új hang: a h. És most egyszerre nekilendülővé és reményteljessé vált a Zene. A megismerés, az első igazi boldogság valódi örömnapja volt ez. Íme, elérkezett számomra is az idő, amikor újra megtaláljuk a helyünket, és dagadó mellet, túlárado hálával nézünk körül az új látóhatáron. Mennyi nagyszerűség. Most már *látunk* és érdemesnek tartjuk: küzdeni, élni, merni.

Milyen szép és *egész* minden. A moralista Beethoven után - az erotikus Wagnert szeretjük. Mert Beethoven egy boldogtalan örökös, nagy és nagyszerű kamasz mindvégig, aki boldogtalanságát dicsőséggel és a halhatatlanság szuggesztíójával oltogatja, de Wagner a férfi.

Mind erősebben és erősebben zeng a diadalra *vezető* szeptemhang. Az élet muzsikája most a gyönyörűséges és hosszú fejlődésű crescendo kezdetéhez jutott el.

És jött egy tavasz, amikor a drága, édes asszony, az, aki a kislányokhoz küldött bennünket, átölelte a nyakunkat, és forró vérvörös ajkakkal viszonzta a merész és bizalomteljes imádatunkat.

Ó, élet, a te nagyszerű crescendód mámorral és elégedettséggel tölt el engem. Legyen a crescendo hosszú, idegfeszítően lassú, de folytonos és valóban mesteri. Hogy a teljes fortissimónak legnagyobb és egyúttal leggyászosabb pillanata után, megvetve minden hiú és öncsaló reménykedést: nyugodtan mondhassam el:

Szép muzsika, isteni zene volt, oly nagyszerű és teljes, hogy a többi én már nem akarom hallani.

1906

ELSŐ FEJEZET

REGÉNYTÖREDÉK

- Kérem, legyen szíves megmondani, mennyire lehetünk Budapesttől?

- Félóra múlva benn leszünk a Keleti pályaudvaron, feltéve, hogy a kitérőnél nem kell várakozni!

A kalauz zsebre dugta óráját, meggyújtotta kézi lámpását, és továbbment. A fiatalember megadással támaszkodott homlokával a vasúti kocs ablaküvegéhez.

A szeptemberi párás alkonyat mindinkább tompult, kék és bíborszínekben már csaknem átment az estébe. A feltünező budai hegyek aljában elfénytelenedtek az apró mezei tavak és pocsolyák csillámai. Az utasok egy része már öltözködött, készülődött, aki csak tehetett, kiállt a peronra, hogy gémberegett derekát kinyújtóztassa.

A fiatalember mozdulatlanul, enyhe szívdobogással és végképp legyengült türelemmel bámult ki az elszürkülő alkonyati égre, ahol sorra előtüneztek a csillagok, mintha valaki egy mennyei központi telepről villamosgombbal egyenként gyújtogatná fel őket. Mellette két parasztasszony beszélgetett. Az alföldi őszi vásárok miatt tömve volt a vonat, és másodosztályú kocsikba rakták be az újabb harmadosztályú utasokat. A két asszony zajos volt és jókedvű. Nagyokat nevettek, és csöppet se bánták, hogy mellettük a fiatal urat bántja a hangos beszéd.

Közben a vonat megállt. Újabb utast kellett elhelyezni. A kalauz szaladgált, hangos káromkodások hallatszottak, a kavicsok a nagy csizmák alatt ropogtak. És a vonat állt, kétségbeejtően sokáig állt.

A fiatalember reményvesztetten leült a helyére, a kocsifolyosón levő egyetlen ülésre. Mozdulatlanul, behunyt szemekkel ült a helyén, és megfogadta, hogy amíg a vonat hosszú füttye nem jelzi Budapestet - ő nem mozdul.

Mintha órákig ült volna így. Nem tudott semmire gondolni. Az útitársak beszélgetése, az ajtócsapkodások, mint egy rossz és hosszú álom szakadozott képei vonultak át rajta.

Egy üde, tartós, kedves füttyszó ébresztette föl. Kinyitotta a szemét, és elmosolyodott. Hatalmas fehér ívlámpákat látott, sok sürgő-forgó embert, szaladó hordárokat, nagy bőröndökkel megtöltött helyiségeket és benne dolgozó hivatalnokokat. A vonat megállott. Szédelegve, szinte aléltna a fáradtságtól és izgalomtól kiszállt a kocsiból.

Végre! Azután ment, amerre az áradat vitte. Az erős köszénfüstszag szinte üdítőleg hatott rá, de a kevert és visszhangos zaj elvette tájékozó képességét. A kijáratnál megállították:

- Kérem, ez féljegy, hol a szelvény?

Hamar kikereste az igazolványát, és mintegy mentegetőzve mondta: - Ifjabb Hoffman Ernő vagyok.

Nem lehetett kétség, hogy csakugyan ő az. Az igazolványon rajta állott. *Hoffmann Ernő úr városi orvos fia számára.*

Jelentkezett a poggyászáért. A finác látni akarta. A túlsúfolt láda tartalma mintegy kétszeresére dagadt a turkáló pénzügyőrök kezei alatt. Jó időbe került, míg ismét el tudta helyezni az otthon gondosan elrendezett holmit.

- Egy konflisra tegye - mondta határozottan és diadalmasan a hordárnak. És megvető mosollyal, mint aki legyőzte a pénzügyminiszter katonáit, a hordár után sietett.

- Ferenc körút negyvennégy!

A lakása már megvolt. Ez a tény bizonyos büszkeséget és otthonosságot adott. A kocsiban azonban megcsökkent a biztonsága és energiája. Széles gallérú felöltőjében meghúzódott a jobb oldali ülésen, előrehajolva és bátortalanul. A másik párna teljesen szabadon maradt, pontosan, ahogyan kiszabták a bal oldali utas számára. Ebben a bizonytalan és kisfiúhoz illő helyzetben csaknem dideregve a belső izgalomtól, mozdulatlanul, elhidegülő ujjakkal és tágra nyitott szemmel robogott Hoffmann Ernő be a fővárosba, a teljesen ismeretlenbe, a százszor megálmodottba, a csodás bűnökbe, ígéretekbe és villanyfénybe.

Az egyfogatú megállott, a kocsis lerakta az aszfaltra a ládát, és Ernő előkereste az erszényét. Jól emlékezett édesapja tanítására.

- A kocsissal kihívatod a viceházmestert, azután egy forintot adsz a kocsisnak, és felviteted a vicével a ládát.

A vice hamarosan előkerült, a kocsis köszönés nélkül zsebre dugta a pénzt és elhajtott.

- Tessék csak várni - mondta a vice, egy sápadt, alacsony, vörös bajszú ember. - Hívom a feleségemet, mert magam nem bírom a ládát.

Hoffmann Ernő ezalatt körülnézett az utcán. A széles aszfalton apró gyerekek viháncoltak, karonfogva sétáltak el előtte csinos arcú leányok, tétovázó és ritmikus lépésekkel. Egy fényesen kivilágított hentesboltot is látott, itt egész sereg vevő tolongott. És körös-körül valami romlott, de előkelő bűz, a nagyvárosok zsúfolt lakásainak porszaga összekeveredve a gyárak és műhelyek szénfüstjével.

Ez a nagyváros, ez a világváros, ez az angol regények Londona, a megismerhetetlen és borzalmas szörny, amelynek nem tudni, hol a feje, hol a teste, és hol vannak a lábai! De az érzések nem alakultak benne szavakká, fogalmakká és ítéletekké, hanem mint kósza áramok járják át idegeit, és gyenge, kellemes és félős reszketéssel jelentkeztek az ujjában és a térdében.

A vice visszajött a feleségével. Valahogyan fölszedték a nehéz ládát, és elindultak.

- Harmadik emelet hat! - biztatta őket Ernő.

Fönn, már a folyosón, várta az új háziasszonya.

- Erre, erre tessék. Ugyebár Hoffmann úr? A kedves unokabátyja megírta! Itt az ajtó.

Sötét konyhán keresztül egy polgárian bútorozott szobába jutottak. Az asszony lámpát gyújtott, a ládát elhelyezték, és a vice a markát tartotta. Hoffmann Ernő kiszedett a tárcájából három húszfillérest és odaadta. A vice megnézte, majd a pénzt letette az asztalra.

- Kérem, ez kevés.

- Hát mennyit akar? - kérdezte a fiatalember bátortalanul.

- Ez a láda megvan egy mázsa, ezt a hordár föl nem hozza egy forinton alul - mondta a vicéné, aki olyan volt, mintha testvére lenne az urának.

Ernő tanácstalanul nézett a háziasszonyára. A ládát otthon egy öreg talicskás szállította a félórányira fekvő állomásra, és még szépen megköszönte a húsz krajcárt, amit kapott - itt pedig ennyit kérnek! Rövid csend következett. A háziasszony hidegen nézett maga elé,

látszott rajta, hogy semmi szándéka a vice túlkövetelése ellen felszólalni. Ernő úgy érezte, három ellenség áll vele szemben.

- Itt van! - mondta végül, és letett az asztalra egy forintot. - Nem érek rá most veszekedni.

A vice zsebre vágta a pénzt, és szó nélkül távozott a feleségével. A háziasszony tiszta ivó- és mosdóvizet hozott, azután magára hagyta a jövevényt.

Ernő néhány percig elmélázott a lámpa lángján. Régen nem látott petróleumlámpát. Otthon mindenütt gázzal világítottak, a petróleumlámpa csak a gyerekkori emlékeiben szerepelt. A pislá láng vörhenyes nagy foltban dobta a falra és a mennyezetre a fiú óriás árnyékát.

Mintegy bémész lekötöttségében gépiesen levetette galléros köpenyét, megmosta kezeit, és azonnal hozzáfogott a láda tartalmának kiürítéséhez. Elrendezte ruháit, a fehérneműit, az apróságokat, a könyveket, és örült, hogy két nagy szekrénye lesz ezentúl. Otthon az öccseivel és a húgával kellett osztoznia, itt korlátlan úr lesz a fiókokban és a fogasokon.

A könyveknek adta a szekrény legfelső polcát. Vegyes kis gyűjtemény volt. Néhány természettudományi könyv, Haeckel Die Welträtsel, Lehmann könyve, A Babona és varázslat, a Természettudományi Közlöny néhány füzet és a Károli-féle magyar biblia, külön az ótestamentum latinul és az újtestamentum franciául, egy kis zenei lexikon, Thury Zoltán egyik novellás kötete, Andersen meséi igen elnyűtt állapotban, Andrejev Leonid novellája, a Kód, németül. Azután kották: Beethoven szonátái, Bach: Wohltemperiertes Klavier, egy vékony Chopin-album, egy Grieg- és egy Schumann-füzet, három-négy kisebb zongoradarab egy élő magyar komponistától, akit különösen kedvelt, s végül egy saját szerzeményű, gondosan leírt dala. Jó egy óráig tartott, míg mindennek megállapította a helyét. Akkor vette észre, hogy a dereka megfájdult a hajolgatásban és hogy halálosan fáradt.

Kopogtak az ajtón, a házigazda lépett a szobába. Egy alacsony, kopasz és pisze orrú ember.

- Kremnitzky vagyok - mondta, és kezét nyújtotta. - A feleségem éppen most újságolja, hogy Hoffmann úr megérkezett. Azt hiszem, kérem, hogy meg lesz elégedve a szobával. Világon soha senkinek nem volt rá panasza. Pedig mióta itt lakunk, tíz éve, mindig szobaurak laknak benne. A nyáron mondom a feleségemnek, hogy őszre a szobát huszonhárom alul nem adom. Akárki megadja, és mindenütt drágulnak a lakások. Poloska nincs. Másnap jön az értesítés a kedves unokabátyjától, hogy kegyed jönne húszért. Azt mondom nőmnek, hogy jó, odaadjuk, mert mégis más az, ha ismerőst kap az ember.

Kremnitzky úr hangosan és bizonyos nagyképűséggel beszélt, mintha gyönyörködött volna kellemetlen hangjában, és közben jobb kezével magyarázó mozdulatokat tett.

- Milyen pályára tetszik készülni? - kérdezte aztán.

- Orvos leszek.

- Gratulálok, kérem. A legjobb pálya. Nagyon szép. És jól fizetik. Gyönyörűen fizetik. Talán az édesapja is orvos?

- Igen.

- Szép mesterség. Ötven percenttel jobb, mint az ügyvédi pálya. Keveset mondtam! Hatvan percenttel.

E pontos megállapítás után Kremnitzky úr dohányos skatulyát halászott elő a zsebéből, és cigarettát csavart. Aztán rágyújtott a lámpánál, és leült a pamlagra. Ernő türelmetlen utálattal nézte a kopott és hangos kis embert.

- Itt van a kulcs, Hoffmann úr - mondta. - A konyha kulcsa. Tessék jól eltenni, mert igen kellemetlen, ha elvesz. Wertheimkulcs, fél év előtt csináltattam wertheimzárat, az első emeleten betöréses lopás történt, meg kellett reszkírozni. Sokszor megtörténik, hogy a feleségem elmegy, a kislányom nincs itthon, én meg az adóhivatalban vagyok, szóval senki nincs itthon. Nem akarom kitenni magam, hogy elvigyék a párnáimat meg a ruháimat.

Kremnitzky ezek után kihívta Ernőt a konyhába, megmutatta, hogyan kell kinyitni az ajtót, jóllehet a zárnak semmi külön fortélyja nem volt, és végre jó éjszakát kívánt, mert a felesége jelezte, hogy kész a vacsora.

Zsíros, hagymás étel szaga terjengett a konyhában, s ez az illat megfosztotta Ernőt kis maradék étvágyától is. Kicsomagolta az asztalra az elemózsiát, amit még az édesanyja készített neki - de hamarosan abbahagyta az evést. Kinyitotta az ablakot, és kibámult az ismeretlen sötétségbe.

Széles udvarra nyílt az ablak, az égből jó nagy darabokat lehetett látni. A szomszéd házak nagy, sima, sötét falmezőiben, mint apró lampionok előttűntek az ablakok közelében égő lámpák. Sokáig elnézte őket. Ott is emberek laknak. Mindenütt ember: sok, sok ismeretlen ember. Épp annyira ismeretlenek, mintha a Marsban lagnának. Egészen más emberek, mint akiket eddig ismert. Erősebbek, okosabbak, élelmesebbek. Az egyik ablakban egy fiatalembert pillantott meg, aki ingujjra vetkezve vastag könyvbe mélyedt. Mit tanulhat? Bizonyosan orvosnövendék, leendő kollégája. Mikor fog ő ott tartani, ahová már az eljutott? Mennyit kell addig tanulni, szenvedni, izzadni. Egészen belekeseredett ezekbe a gondolatokba. Félt a jövőtől, a munkától, félt az ismeretlen várostól és az ismeretlen emberektől. Szeretett volna otthon ülni a szülei és testvérei között, zongorázni a szalonban, vagy a kert sarkában lesni a mezőkről jövő szellőben a lekaszált fű illatát. Kétségbeejtően egyedül érezte magát, s könnyeit csak nagy erőfeszítéssel tudta visszatartani.

Már fél tíz volt, mikor becsukta az ablakot. Nem mert egyedül elmenni hazulról. Megígérte apjának, hogy óvatos lesz, és csak másnap reggel, a megvásárlandó térképpel a kezében indul el az ismeretlen labirintusba. Levetkőzött, elfújta a lámpát, és idegenkedve bújt az új ágyba. Nem volt álmos, nyitott szemmel meredt a mennyezet határozatlan homályaira. A csillagtalan ég gyenge, idegenszerű derengést küldött a beköszöntő éjszaka lomha árnyékai közé.

Mintha a nagyváros hatalmas ívlámpáinak fénye szétszóródott volna az éterben - gondolta Ernő. - Azután eszébe jutott, hogy az érettségén a fény terjedéséről beszélt, de nem tudott visszaemlékezni, hogy a fény hosszrezgése-e az éternek vagy keresztrezgése?

Nagyon rossz az emlékezőtehetségem, gondolta felkönyökölve. Pedig ilyen dolgokat jóeszű ember nem felejtethet el - okoskodott tovább -, mert érdekes és elmés logikai bizonyítás alapján tanítja a fizika, hogy milyen rezgés a fény. De hát milyen?... Képtelen volt emlékezni másra, mint a tankönyv egyik rajzára, amely azonban nem vonatkozott erre a kérdésre. Elkeseredetten abbahagyta az önkínzó töprengést, és az elutazásának körülményeiről kezdett gondolkodni. Délelőtt még otthon volt. Apja ebéd után behívta a szalonba.

- Ernő! - mondotta bizonyos kemény ünnepélyességgel. - Itt van kilencven forint. Nem adhatok többet. Minden készpénzemet odaadom. De ezzel ne törődj. A fő dolog, hogy takarékoskodj, tanulj, vigyázz az egészségedre. Ha már nem tudod megtartóztatni magad, arra kérlek, ritkán menj a nőkhöz. És akkor is valami megbízható, tiszta helyre. De jobban teszed, ha sehová se mégy. Egy tizennyolc éves fiatalembernek még nőni, erősödni kell. Az egészségedre vigyázz. Légy inkább egyszerű szürke ember, mint az apád, de egészséges, mint nem tudom én, milyen nagy tudós betegen, korán megrokkanva.

Szinte újra érezte apjának kemény, meleg kézszorítását.

DRÁMÁK, JELENETEK

A GYERMEK

Színhely: Egyszerű vidéki orvosi rendelőszoba. Személyek: Az orvos, negyvenéves, jó arcú ember és egy piros képű, kék szemű, nyúlánk, de erős munkásasszony.

AZ ASSZONY: Én kimondom, doktor úr, nyíltan, azért jöttem, mert nem akarom, hogy gyerekeim szülessen! Még nem akarom.

AZ ORVOS: Ja, lelkem, azt sokan nem akarnák.

AZ ASSZONY: Ne higgye a doktor úr, hogy félek a szülés fájdalmaitól. Nem félek én, de még nem tudnánk a gyereket jól fölnevelni. Az uram is mondta, hogy nem vétett semmit az a pici lélek, hogy nyomorúságban kezdje meg a földi életet. Nekem is és az uramnak is dolgozni kell, és szívesen is dolgozunk, mert pénzt akarunk gyűjteni. Ha azután csak egy kis házat tudunk majd szerezni egy ekkora földdel, ni, hogy éppen elférünk rajta, akkor jöhetnek a gyerekek.

AZ ORVOS: Az ám, csak hogy a gyerekek nem akkor szoktak jönni, amikor a szülők akarják, mert akkor ugyan soká elvárakozhatnának, hanem amikor ők akarnak.

AZ ASSZONY: Tudom, doktor úr, hogy ez a törvény. De hiszen éppen mondom magamban, hogy szomszédunknál, a Kovács napszámoséknál mennyi gyerek van. Hat gyerek. Három gyerek közülök angolkóros, a negyediknek számárhurutja van. Egyik bajból a másikba esnek. Mondom magamban: ha az az első gyerek nem jön olyan korán, a Kovács szerez egy kis pénzt, jó lakásba mehetnek, a többi gyerek is jobb kosztón élhet és nem kap semmi ilyen betegséget. A törvény ilyenformán a gyerekek ellen van! Mondja meg a doktor úr, ha nem igaz.

AZ ORVOS: Igaz, igaz, lelkem, és mégse igaz. Különben is én magával nem vitatkozom. A törvény tiltja, hogy egy ilyen egészséges, erős asszonynál, mint maga, tegyünk valamit, mert egészen valószínű, hogy a maga gyereke egy szép, erős, egészséges gyerek lesz. Jó katona lesz; a király megharagudna rám, ha megölném és angyalt csinálnék belőle. A király jobban szereti, ha szép katona lesz belőle.

AZ ASSZONY: Köszönöm szépen, azért szenvedni, hogy a drága gyermekemet fegyverbe öltöztessék, háborúba vigyék és ottan legyilkolják.

AZ ORVOS: Ne féljen semmit, nem lesz egyhamar háború mifelénk.

AZ ASSZONY: Hát ne is legyen. De tessék nézni, doktor úr, én tudom, hogy vannak asszonyok, akik értenek az ilyesmihez és elvégezik a dolgot. Mondom magamba, minek menjek én az ilyenhez, mikor az orvos urak ezt jobban tudják.

AZ ORVOS: Kedves asszonyom, értse meg, én belátom, hogy magának igaza van mindenben, hogy esetleg maguk egész életükön megsínylik, ha most rövidesen valami kis pénzt nem gyűjthetnek. Míg fiatal az ember, addig dolgozik. De azt már csak nem tehetem, hogy az orvosi diplomámat a maguk baja miatt kockára tegyem. Ha király volnék, azt mondanám, hogy minden embernek annyi gyereke legyen, ahányat akar, de nem vagyok király, és ehelyett csak a beteg embereket gyógyítom. Ha jön hozzám egy asszony, aki jó reménységben van és emellett nagy beteg, és azt látom, hogy gyöngé ahhoz, hogy viselje a gyereket, akkor a törvény megadja nekem a jogot, hogy más doktorokkal egyetértve elvegyem tőle a gyereket, de egy ilyen egészséges asszonynál, mint maga, nem lehet, nem lehet. Ezt verje ki a fejéből.

AZ ASSZONY: Még tanácsot se adhat a doktor úr, hogy mit csináljak?

AZ ORVOS: Még tanácsot se adhatok.

Szünet.

AZ ASSZONY: Hát akkor én nem tudom...

AZ ORVOS: Mit nem tud?

AZ ASSZONY: Hát mi lesz velünk.

AZ ORVOS: Nézze, kedves asszonyom, szedjék össze magukat, és nyugodjanak bele. Gondolja csak el, hogy a gyerek valami kiváló ember lesz, aki szorgalommal és kitartással magas állásba fog jutni, és magukat öreg napjaikra segíteni fogja. Hátha éppen ez a gyerek a legszebb, legnemesebb gyümölcs, amely férjével való házasságából valaha terem. És éppen ezt a legdrágább gyümölcsöt dobják el?

AZ ASSZONY: Miért lenne éppen ez a legjobb?

AZ ORVOS: És miért ne lenne a legjobb? Én se tudom, maga se tudja. Senki se tudja.

AZ ASSZONY: Megbocsásson, doktor úr, de én azt mondom, hogy egyik ember olyan, mint a másik. És azzal, ha mi az urammal ennek az egynek a kedvéért lemondunk a vagyonszerzésről, azzal megrövidítjük a többi kettőt, a többi hármat. Ez se igazság! Pedig akkor le kell mondani; megcsináltuk a számadást az urammal: ha most gyerek lesz, sose fogunk házat szerezni. Szegény ember krajcárokból rakja össze a forintokat, és a krajcárok napról napra el fognak menni.

AZ ORVOS: Nem tudom megérteni, miért ragaszkodnak annyira a vagyonszerzéshez, a házvásárláshoz. Látza, én orvos vagyok. Az apám ötezer forintot költött rám, míg kitanultam. De amit keresek, el kell költenem. Félre nem tettem semmit. Semmi reményem nincs rá, hogy öregkoromra a vagyonomból éljek. Aki negyvenéves koráig nem szerez tőkét, nem fog azután se szerezni. Ha meghalok, a gyerekeim pénz és gyámolító nélkül maradnak. Az orvosnak nincsen nyugdíja. Mégse öltem meg a feleségem magzatait, pedig büntetlenül tehettem volna, mert nem is gondoltam rá, hogy a gyerek meg fog akadályozni a vagyonszerzésben.

AZ ASSZONY: Higgye el pedig, doktor úr, hogy a gyerek akadályozta meg.

AZ ORVOS: Meglehet. Nem akarok erre gondolni.

AZ ASSZONY: De én akarok. És ha nem érezném magamban, hogy az uram és magam miatt kötelességem erre gondolni, nem is tenném.

AZ ORVOS: Maga nagyon okos asszony, de hiába az okossága, mert az anyának első kötelessége, hogy hordozza a magzatát és vele törődjön. Ennél nagyobb kötelesség nincs.

AZ ASSZONY: Kötelességem, hogy a nyomorúságomat a gyermekemnek adjam tovább?

AZ ORVOS: Nem a nyomorúságot, hanem az életet.

AZ ASSZONY: Élet az: betegnek lenni, hideg szobában lakni, hajába krumplit vacsorázni?

AZ ORVOS: Ha megvan a jó étvágy, akkor a hajába krumpli is pompás étel. Most én egy gyárost gyógyítok, ez az ember milliomos, de éhen fog halni, mert a gyomra egészen elromlott.

Szünet.

AZ ASSZONY: No, az már igaz, hogy a doktor úr fiskálisnak mehetett volna, úgy kiforgatja az embert.

Szünet.

AZ ORVOS: Szépen menjen haza, kedvesem és kezdje készíteni az új jövevénynek a ruhácskákat, a dunnákat. Ha egészség van, akkor minden jól van. Maga egészséges asszony, és nem szabad kétségbeesni.

Szünet.

AZ ASSZONY: Köszönöm a fáradságát doktor úr, isten megáldja.

AZ ORVOS: Isten vele, nem segíthetek. Az a magzat már él, és megölni nem szabad. De ha megszületett, akkor tanácsot fogok adni, hogy új élet keletkezését hogyan akadályozza meg. Ha az élet megvan, akkor nem szabad többet hozzányúlni. Nem szabad. Gondolja meg, hogy ezt egy szegény ember mondja. Hát majd aztán jöjjön el. És mutassa meg a kicsit. Isten vele.

AZ ASSZONY: Már nem tudom, hogy eljövök-e.

1908

KIS CSALÁDI DRÁMA

Jelenet

Személyek

AZ ANYA

AZ APA

A FIÚ

A FIATALASSZONY

Színhely: ízléssel bútorozott polgári ebédlő.

1

AZ APA: De édes fiam, ezt csak nem kell magyarázni, megengedd. Azt megtehetjük a családi béke érdekében, egyszerűen zsebre vágjuk a dolgot.

A FIÚ: Jó, apám, de nézd, kérlek...

AZ APA *hangja a felindulástól reszket*: Hallgass, hadd beszéljem ki magam. Az apósod ezt mondta: nálunk nem úgy mennek az ilyen dolgok, mint a Kovácséknál. Én hallottam. Jól hallottam. Ott szagulgatták a borokat a drága apósod és a Gyula öccse, az az ordinaré, komisz agglegény. Azt mondja a Gyula: fene jól éltek, Miska! Ezekkel a szavakkal mondta: fene jól éltek, Miska! Az apósod meg elégedetten dörzsöli a kezét, és azt mondja rá: hja, nálunk nem úgy mennek az ilyen dolgok, mint a Kovácséknál. És tovább szopogatták a borokat. Én ott álltam az ajtónál a másik szobában, háttal, nem hallgattam tovább, elmentem onnan. Hogy ők díszes vacsorával várnak bennünket. A lányuk férjének családját! Persze, mi mindig szegényes, nyomorúságos vacsorát adunk... Hja, önáluk nem úgy mennek a dolgok, mint Kovácséknál.

A FIÚ: De nézd, apám, gondold át a dolgokat, tisztán...

AZ APA: Engedj, kérlek, majd befejezem a mondanivalómat. Én csak ezt mondom: hát jó, nálunk ne menjenek úgy a dolgok, kívánom is nekik tiszta szívemből, de hogy ezek után én hozzájuk még egyszer életemben elmenjek, arról ne is beszéljünk.

2

AZ ANYA *aki eddig az ajtónál hallgatózott, kisírt arccal belép*: Nem bizony, Károly, erről ne is beszéljünk, még csak szóba se hozd. Ilyen gyalázatos, gögös megjegyzést mondani, mintha bizony nem te vetted volna el a lányukat egy krajcár hozomány nélkül. Hát mi az ördögre büszkélkednek úgy? Most már persze mint afféle szegény rokonról beszélnek rólunk. A Kovácsék, a Kovácsék! Bezzeg azelőtt így, édes napamasszony, úgy, édes napamasszony... De már elsózták a lányukat, hát Kovácsék vagyunk.

A FIÚ: Kérlek, édesanyám, a feleségemről ne beszéljünk semmit!

AZ ANYA: Hiszen jó, Mariskára nincsen kifogásom, házias, jó asszony, nem hasonlít hozzájuk. Mintha csak nem is az a család lenne. De, édes fiam, azok után, amik történtek... Mi megbeszéltük apáddal. Soha, soha többet nem érintkezünk velük. És ha ide jární fognak, akkor én és apád elköltözzünk tőletek. Van még annyink... *A zokogástól nem tud tovább beszélni.*

A FIÚ *kétségbeesetten és dühösen*: De hát lehetséges ez, apám?

AZ APA *határozottan*: Igen!

A FIÚ *összecsapja a kezét*: Egy ilyen haszontalan semmiségért. Értsétek meg, kérlek...

AZ APA: Ha te, fiam, ezt haszontalan semmiségnek nevezed, azt nagyon sajnálom...

AZ ANYA *sír*: Haszontalan semmiség! Ilyet mondasz, fiam, nekünk, akik olyan nehezen neveltünk fel téged? Most megsértik a szüleidet, és az neked haszontalan semmiség.

3

A FIATALASSZONY *aki hallgatózott, beront, az anyához rohan, sirva megöleli*: De mamuska, hogy beszélhetnek ilyeneket? Az én apám soha életében magukról rosszat nem gondolt, de nem is gondolhatott. Ő mondta nekem mindig, hogy senkit se szabad lenézni még csak a legkevésbé sem, és hogy... *Fuldokolva zokog.*

A FIÚ: De hát, Mariska, már te is ilyen nagy komédiát csinálsz ebből a dologból. Meg kell bolondulni az embernek, hogy itt mind valamennyien ennyire föl vagytok izgulva. Hát kérlek, hallgassatok már meg engem is!

AZ APA: Hát mondd el, amit akarsz.

Az asszonyok tovább sírnak.

A FIÚ: Szóval te azt hiszed, apám, hogy az állítólagos sértés olyan természetű, amely miatt végleg fel kell hogy bomolják a két család között a jó egyetértés?

AZ APA: Igen, fiam, nos, és...

A FIÚ: Hát apám, én téged úgy ismerlek, mint akire komoly érvekkel lehet hatni.

AZ APA *színlelt nyugalommal*: Halljuk az érveket.

A FIÚ *nem tudja elkezdeni a bizonyítást, egyáltalán már nem tudja, mit is akar mondani*: Hát melyik az a sértő kifejezés, amelyet te az apósomtól hallottál?

AZ APA: Ő ezt mondta - *lassan tagolja* -: Nálunk nem úgy mennek az ilyen dolgok, mint a Kovácséknál.

A FIÚ: Helyes. És ez volna az!...

AZ APA: Ez.

A FIÚ: És te emiatt többet nem akarsz beszélni a feleségem szüleivel?

AZ APA: Nem, soha az életben. És ha ide fognak jönni látogatóba, akkor anyáddal együtt elmegyünk tőletek, máshova megyünk lakni. Kicsit majd bizony összebb kell húznunk magunkat, de hát majd kevesebbel is be fogjuk érni...

A FIATALASSZONY *még mindig sír. Most az apát öleli át:* De apuska, ne mondjon ilyet, az isten szerelméért. Hát csak nem gondolja, hogy az apám... magukról valami rosszat... valaha is... rosszat gondolt... vagy a hátuk megett rosszat mondott volna?

AZ APA: Én, Mariskám, nem hiszek semmit, én csak arról beszélek, amit hallottam.

A FIATALASSZONY *is érvelni akar:* De hát mit hallott?

AZ ANYA: Azt hallotta, hogy apád ezt mondta: nálunk nem úgy mennek az ilyen dolgok, mint a Kovácséknál, és hogy mire mondta, azt te nagyon jól tudod.

A FIÚ *eszébe jut valami:* Mariska, kérlek, menj ki csak, kérlek, majd én most már elintézek mindent, menj ki, drágám!

Az asszonyka zsebkendőbe temetkezett arccal kimegy a szobából, a férje kikíséri, és beteszi utána az ajtót.

4

A FIÚ: Hát most hallgassatok, kérlek, ide! *Igen lassan beszél.* Mondd, édesanyám, nem tettél-e te soha hasonló, sőt még sokkal sértőbb megjegyzéseket az apósomra?

AZ ANYA: Nem bizony.

A FIÚ: Én, anyám, nem akarom őket védeni, érts meg, de most arra kérlek: emlékezz csak vissza... Most augusztusban történt, hogy egyszer apával a kertben sétáltatok, és az anyósomékről beszéltek. Egész sötét volt, és nem láttatok engem. Én egy padon ültem, és hallottam minden szavakat. Te, anyám, azt mondtad apának, hogy az anyósomat utálod, mert ízléstelenül öltözködik és túl fiatalosan, és azt gondolja magáról, hogy szép, pedig vén. Azt mondtad, hogy nem házias, és hogy nagyon hiú, és hogy százat teszel egy ellen, de ő még most is csalja az urát. Meg is mondtad, kivel: Fialka Pistával. Azt is mondtad, hogy nem tudsz becsülni egy olyan asszonyt, mint az anyósom, aki, bár férje van, minden kamasznak tetszeni akar... *Már nagyon gyorsan és hangosan beszél.* Tudtam, hogy irántam való gyöngédségből ezt előttem sohase mondtad volna. Ezért én nem is mozdultam a helyemen, és úgy viselkedtem, mintha semmit se hallottam volna. De kérdem, igaz-e, hogy ezt mondtad, anyám? S ha igaz, mert igaz, akkor igazán csekélység amellet az, amit az apósom tirátok, miránk mondott. Ha ezt ők hallották volna meg, ugye, most rajtuk lehetne az apprehenzió sora. Pedig véletlen, tisztán véletlen, hogy nem hallották meg, ugye?

AZ APA *határozottan közbevág:* Fiam, te összekevered az ügyeket. Mi éppen nem akarunk ebből valami nagy dolgot csinálni. Arról van itt csak szó, ami megtörtént. És azok után természetesen az apósodékkal ebben az életben nem óhajtunk találkozni.

A FIÚ *dühös kezd lenni:* Nagyszerű, de hát nézzétek, hát az én egész életemet négyfelé akarjátok vágni ezzel... a... ezzel a... *Kifogy a beszédből, gyorsan le-föl kezd járkálni a szobában; közben egyes szavakat ejt el.* Hiszen csak én keserülném meg az egészet, ezt nem látjátok be. Más hibája miatt énrajtam álltok bosszút...

A szülők hallgatnak, a fiú vár, de hiába. Végre eszébe jut, hogy legjobb lenne elmenni hazulról. Vesi a kalapját, a felöltőjét, a botját, és csakugyan el is indul.

A FIATALASSZONY *az előszobában fuldokolva, kiabálva borul rá: Az én anyámra mondani ilyeneket... hogy egy gyalázatos nő... hogy szeretőt tart és hogy taknyos kölykökre kacsingat... az én édesanyámra... hogy egy becsstelen nő... ilyet mondani... ez a gyalázatosság... és még a te anyád... még ő beszél, még ő... Nem tud tovább beszélni, görcsösen, hangosan sír.*

A férj teljesen el van keseredve. Elrohan. Az utcán távolba meresztett szemmel, gyorsan gyalogol végig. Lassanként azonban csendesül a tempó. A város végére, a temető szélére ér. Fáradtan megáll. Észreveszi, hogy felöltöje a bal mellén csupa nedvesség. A felesége könnyeitől. Egy ideig gondolat nélkül bámulja a foltokat. Azután öntudatlanul végighúzza a mutatóujjával a nedves pecsétet. Megnyalja az ujját.

- Sós - motyogja magában.

Aztán elmosolyodik.

1914

KISVÁROSI TÖRTÉNET

Opera két felvonásban

Személyek

GARÁDY BERTALAN, ALBÍRÓ
GARÁDYNÉ, A FELESÉGE
ÖZV. TÁLASSYNÉ, GARÁDYNÉ ANYJA
KOVÁCS, ÜGYVÉD
KOVÁCSNÉ, A FELESÉGE
PRÉPOST
SÁRKÁNY ÖDÖN, ORVOS
KÖZJEGYZŐ
PÁNDY GYÖRGY, SZÁZADOS
GÁBOR, GYÓGYSZERÉSZ
GÁBORNÉ, A FELESÉGE
JULIS, SZOBALÁNY
TRESZKA, SZAKÁCSNŐ
MASAMÓD
SZOBALÁNYOK
CIGÁNYOK

Az első felvonás Garádyék hálósobájában játszódik le.

A második Gáboréknál az ebédlőben, egy héttel az első felvonás után.

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ JELENET

Garádyné arccal a fenék felé fordulva alszik. Az albíró nadrágban, cipőben és ingujjban fésülködik a tükörnél. A fésülködést rövidesen befejezi. Azután vizet önt a pohárba, fogkefét vesz a mosdóról, vízbe és fogporba mártja, és fogat mos. Kiöblíti a száját és gargarizál. Öblösen, hangosan. Kiköpi a vizet, és nézi a feleségét, hogy felébredt-e. Az asszony nem mozdul. Új gargarizálás, igen hosszan és erőltetett erősséggel. Az albíróné megmozdul, és egyet nyújtózik. Kifelé fordul. Közömbös arccal néz az asztallábak tájékára. Garády ismét kiköpi a vizet, és újra hátranéz.

GARÁDY: Jó reggelt, mama! Jó reggelt! Nevet, sietve felveszi a mellényét, nyakkendőt köt. Hogy aludtál, Mariska? Beszélj, fiam, látod, hogy mennyire sietek. Csenget, aztán kabátot húz. A párnák alól kivesz egy zsebkendőt, belefújja az orrát, majd a zsebkendőt az éjjeliszekevény mellé a földre dobja. A szekevényhez megy, s kivesz belőle egy tiszta zsebkendőt. Kibontja, és megtörli vele az asztalról felvett csíptetőjét. A csíptető fekete és vastag keretű.

JULIS bejön: Kezüket csókolom! Jó reggelt kívánok!

GARÁDY: Gyorsan hozza a reggelit!

JULIS: Igen. *Sietve el.*

GARÁDY *felteszi a csíptetőt, azután gondosan zsebre rakja az asztalon és az éjjeliszekrényen levő holmiját: tárcát, pénztárcát, órát láncsal, zsebkést, sok kulcsot, bajuszkéjét. Általában szokása a bajusztát kefélni minden különösebb szükség vagy alkalom nélkül is. Közben beszél:* Hát hogy vagy, Mariskám? Miért nem beszélsz, fiam? Látod, hogy sietek, hogy el ne késsek a hivatalból...

JULIS *abrosszal és tálcával belép.*

GARÁDY *Julishoz:* Siessen, siessen! *Segít neki az abrosz felterítésében. A csészét maga elé veszi. Leül. Kávét önt. Tejet mer. Mindezt nemcsak gyorsan, hanem mohón is. Sietve enni kezd. Nagyon előre hajol.*

JULIS *kimegy.*

GARÁDY *gyorsan eszik. Nagy darab süteményeket aprít a kávéba, hogy szinte alig fér a szájába. Az albíróné közömbös arccal nézi az asztallábakat. Körülbelül félpercnyi néma evés után az albíró felnéz a feleségére:* De hát mi van veled, Mariska? Csak nem haragszol valamiért rám? Bocsáss meg, fiam. *Odamegy. Látod, hogy sietek, hogy el ne késsek a hivatalból. Hát csak nem haragszol, hogy még nem csókoltalak meg? Megcsókolja. Az asszony nem mozdul, mintha nem is vett volna tudomást a csókról. Kis szünet. Mariska, tán csak nem vagy beteg?*

GARÁDYNÉ *ránéz. Komolyan.* Jó, hogy egyszer végre kitalálsz!

GARÁDY: Uramisten! Komolyan beteg vagy? Mid fáj, lelkem?

GARÁDYNÉ: A torkom.

GARÁDY: Nagyon fáj?

GARÁDYNÉ: Minden nyelésnél. *Nyel és közben grimaszt vág. Alig tudok nyelni.*

GARÁDY: Látod, fiam, mondtam, hogy vigyük el a tavaszi kabátot.

GARÁDYNÉ: Még csak az kellene, hogy szemrehányásokat tegyél. Nem, ne fáradj, kérlek, inkább menj abba a kiállhatatlan hivatalodba.

GARÁDY *megnézi az óráját:* Hű! Csakugyan mennem kell. *Felugrik, a fogasról felöltőt vesz és sétatálcát. Az ajtóból beszél vissza:* Fiam, hát akkor én elküldöm Sárkányt.

GARÁDYNÉ: Ki az a Sárkány?

GARÁDY: A törvénytörő orvos. Hiszen ismered látásból.

GARÁDYNÉ: Az a magas, sötétszöke fiatalember?

GARÁDY: Igen, ő az új orvosunk.

GARÁDYNÉ: Csak sűrűsöd, hogy siessen, mert el akarok menni a kaszinóba - *kissé elkeseredetten* -, és meg akarok gyógyulni!

GARÁDY: Jól van, majd megmondom, hogy siessen. Szervusz, fiam! *Elsiet. Még hallani, amint az előszoba ajtaja becsapódik utána.*

MÁSODIK JELENET

Az albíróné az ágyban könyökölve, rövid ideig elgondolkodva néz a padlóra, aztán sóhajt, és az éjjeliszekrényre nyúl. Egy piros kötésű könyvet vesz el onnan, és olvasni kezd. Alig fél perc múlva türelmetlenül kettőt csenget.

JULIS *bejön*: Parancsol a nagysága?

GARÁDYNÉ: Megjött már a piacról Treszka?

JULIS: Igen, éppen most jött.

GARÁDYNÉ: Máma maguk megint elaludtak. Küldje be Treszkát. Látni akarom, mit vett.

JULIS *kimegy*.

GARÁDYNÉ: Julis!

JULIS *visszajön*: Tessék?

GARÁDYNÉ: Készen van már a szalonnal?

JULIS: Igen.

GARÁDYNÉ: Vikszelt is már?

JULIS: Vikszelni még nem vikszeltem.

GARÁDYNÉ: Hát akkor mit csinált tulajdonképpen?

JULIS *hallgat*.

GARÁDYNÉ: Máma nem akarom enni magamat a maguk lustasága miatt, és nem is szólok semmit érte. Most hozzon friss vizet, és küldje be Treszkát.

JULIS *kimegy, kiviszi a mosdótálat, az előszobára nyitva hagyja az ajtót*.

GARÁDYNÉ *várakozóan néz az előszoba ajtajára, ahol csakhamar bejön Treszka. Vaskos, mély hangú parasztlány. A fejkendő a nyakára hátratulva. Kosarat hoz tele zöldséggel, hússal*: Hallottam, hogy megint elaludtak. Így azután nem lehet csodálni...

TRESZKA: De nagysága, kérem...

GARÁDYNÉ: Hallgasson! Így azután nem lehet csodálni, ha én mindent kétszer drágábban kapok a piacon, mint más. Persze, mire maga felcicomázza magát, már nyolc óra, és akkorra megdrágul a csirke is, a zöldség is. *Julis behozza a vizet, és a háttérben megáll*. Ha ez így megy, fél fogok magának mondani. Tíz forintért nem tarthatok olyan szakácsnőt, aki hétig alszik és mindent drágán vesz.

TRESZKA: De már azt a nagysága ne mondja, hogy drágán veszek mindent! Tessék, itt a borjúhús - mutatja -, nyolcvanért vettem ezt az egy kilót, még hozzá nyomtaték nélkül.

GARÁDYNÉ: És hogy volt a saláta?

TRESZKA: Húszért öt fejet kaptam.

GARÁDYNÉ: Ez már drága. *Fejét csóválva*. Az annyi, mint egy forint.

TRESZKA: Igen.

GARÁDYNÉ: És az újkrumpli? *Kivesz egyet a kosárból*.

TRESZKA: Még nem adják haton alul kilóját.

GARÁDYNÉ: Hány kilót vett?

TRESZKA: Négyet.

GARÁDYNÉ: Az huszonnégy. Egy forint huszonnégy. Mit vett még?

TRESZKA: Tessék! *Zsebkendője csücskéből pénzt oldoz ki.*

GARÁDYNÉ: De hiszen itten többnek kell lenni. Itten csak ötvenkét krajcár van. Én magának két forintot adtam.

TRESZKA: Márpedig én több pénzt nem hoztam haza, se el nem loptam. Bizonyára a nagysága számolt rosszul. Meg aztán nem tetszett beleszámítani a zöldséget se. Kérdezze meg a nagysága a Julistól... Mondd meg, Julis, a nagyságának, van-e nekem szeretőm, aki bejár! Nincsen. Én sohase takarítok meg magamnak semmit a konyhapénzből. Azt ne higgye a nagysága. Erre még idáig nem vagyok rászorulva.

JULIS: Nagysága, kérem, ami igaz, az igaz, a Treszkának nincs bejáró szeretője.

GARÁDYNÉ *túlkiabálja őket*: Nem, ez egy kicsit sok egy napon! Torokfájás is, maguk is későn keltek, a tetejébe mindketten bejönnek nyelvelni, a szalonban meg nincs vikszelve. Ezt nem lehet kibírni! *Hirtelen erős csengettyűszó az előszobaajtón. Pár pillanatnyi csend. Sűgva.* Menjenek ki. Julis, igazítsa meg a pokrócot. Tán csak nem a doktor? *Szünet.* Most nyisson ajtót! *Cselédek el. A piros könyvet leveszi az éjjeliszekrényről és kinyitja. Olyan mozdulatba helyezkedik, mintha az imént még olvasott volna.*

HARMADIK JELENET

Az ajtón belép Sárkány doktor. Igen elegáns felöltő, puha szövetkalap. Az arca csinos harmincéves férfiarc, sötétszőke haj, kicsit angolosan nyírott bajusz. Rendkívül fesztelenül lépked, bizonyos szélességgel. Könnyedén meghajlik.

SÁRKÁNY: Bizonyosan csodálkozik, nagyságos asszonyom, hogy ilyen hamar jövök. De útközben - *kalapját, kabátját és botját odaadja a várakozó Julisnak, aki azt az előszobába viszi* - találkoztam Bercivel - *kezét dörzsöli* -, aki azt mondta, hogy jöjjenek el, mert felesége önagysága rosszul érzi magát. Még úgysem volt szerencsém, kezeit csókolom - *kezet csókol* -, Sárkány vagyok, hát siettem is. Tehát mi a panasz, nagyságos asszonyom? *Leül egy székre, amelyet előbb az ágy mellé tesz.*

Kis szünet.

GARÁDYNÉ: A torkom fáj, doktor úr. Félek, hogy sokáig fog tartani. És nem szeretek beteg lenni, tudja.

SÁRKÁNY: Nagyságos asszony nem szeret beteg lenni - *nevet* -, ne mondja, ez olyan különösen hangzik.

GARÁDYNÉ: Tudja, lánykoromban is nagy ritkán voltam beteg, de mióta asszony vagyok, másfél éve, egy kis fejfájást leszámítva, soha, de soha beteg nem voltam.

SÁRKÁNY: És most betegnek érzi magát?

GARÁDYNÉ *rövid gondolkodás után*: Nem éppen nagyon, de minden nyelés fáj, és mintha a fejem is egy kicsit lázas volna. *Megfogja a saját homlokát.*

SÁRKÁNY: Mutassa a nyelvét.

GARÁDYNÉ *kiölti a nyelvét.*

SÁRKÁNY: Nahát itt - *nevet* - nincs semmi különös.

GARÁDYNÉ: Igazán?

SÁRKÁNY: Szavamra mondom. No, most kérem a kezét. *Előveszi az óráját, és megfogja az albíróné pulzusát. Kis szünet.* Nem hiszem, hogy láza volna. *Megfogja az asszony homlokát; egy pillanatra egy kicsit végig is simogatja az arcát, amikor a kezét elveszi.* Nem is mérem meg, nem szükséges. Sőt, ha a nagyságos asszony kívánja, becsületszavamat is adom rá, hogy nincsen láza.

GARÁDYNÉ: Jó, megelégszem a becsületszavával. *Nevet.*

SÁRKÁNY: De lássuk a torkát! Kérek egy tiszta kanalat.

GARÁDYNÉ *cseppet.*

SÁRKÁNY: Jól állja a nagyságos asszony a torokvizsgálatot?

GARÁDYNÉ: Nem tudom, hogy fog menni!

JULIS *bejön*: Parancsol a nagysága?

GARÁDYNÉ: Hozzon egy tiszta kanalat.

JULIS: Igenis. *El.*

SÁRKÁNY: Kíváncsi vagyok a torkára, mert azt gondolom, hogy nagyon kevésbé dagadt.

GARÁDYNÉ: Mért gondolja? Azt hiszi, hogy minden semmiségtől meg szoktam ijedni?

SÁRKÁNY: Azt éppen nem gondolom, de azt tudom hogy mióta itt ülök, nagyságos asszony, legalábbis tízszer kegyeskedett nyelni. De egyszer sem láttam azt a bizonyos grimaszt az arcán, amely ilyenkor a torokfájósaknál elengedhetetlen.

GARÁDYNÉ: Pedig fáj a torkom, azt mondhatom magának.

SÁRKÁNY: Nahát majd meggyógyítja a doktor bácsi.

JULIS *bejön*: Tessék! *A kanalat átadja Sárkánynak. El.*

SÁRKÁNY: Köszönöm, elmehet. És most ne tessék aggódni. Szépen nyissa ki a száját. Így jó, nagyságos asszonyom. *Az albíróné kissé felemelkedik a párnáról. Az orvos megfogja az állát, egészen közel áll hozzá, és a kanállal a torkába nyúl.* És mostan szépen - *érzéssel* - á-t énekelni!

GARÁDYNÉ *nevetésben tör ki*: Hahaha! *Köhög.* Az embert megnevetteti. Hogy kívánhatja, hogy nyugodtan tartsam a torkom? *Közben folyton nevet.*

SÁRKÁNY: Látom már, hogy nagyságos asszonyom az úgynevezett makacs betegek közé tartozik. Itten más eszközökhöz kell folyamodni. Tessék felülni! Majd tartom a párnát, hogy meg ne fázzék a háta. *Leül az ágy szélére, átfogja az asszony hátát a vánkossal együtt.* És most újra azt kívánom - *hangja kemény parancsolást mímelő; ezzel a hanghordozással világosan az izgatottságát akarja palástolni* -, hogy egész tudásával és minden érzéssel, amely a szívében van, á-t énekeljen szépen.

GARÁDYNÉ *hátraveti magát a párnán*: Hahaha! De doktor, ne nevetessen halálra, az istenért!

SÁRKÁNY: De hát mutassa már a torkát, hadd látom, hiszen ez a legfontosabb. Végre no... szépen! *Most már a párna nélkül öleli meg a nőt.* Á!

GARÁDYNÉ: Á!

SÁRKÁNY: Á! *Mindjobban közeledik az asszonyhoz, és mind bizalmasabban öleli.*

GARÁDYNÉ: Á!

SÁRKÁNY: No, elég. *Lassan ereszti vissza a párnára az albíróné hátát.* Semmi baj nincs. Orvosságot se rendelek, ha egyszer nem kell. *Két kezével az ágyra támaszkodik; a fekvő asszonnyal közvetlen közletről szembenéz.* Nem kell. Föl is öltözhetsz, akár mindjárt. Csak ma ne menjen az utcára! *Hangja reszkető, halk és meleg.* Ne menjen az utcára. Megértette, ugyebár? *Kis szünet. Az orvos hirtelen lehajol, és belecsókol az asszony arcába. Egy igen csendes sikoly. Sárkány erős, határozott hangon.* Kezét csókolom. Üdvözltem Bercinek. *Összecsapja a bokáját. Gyorsan kimegy, és becsukja maga mögött az ajtót.*

GARÁDYNÉ *néhány másodpercig némán néz a levegőbe.* Künn ajtócsapás: Uram Isten, csakugyan megcsókolt engem ez az ember? *Tükröt vesz fel az éjjeliszekrényről, belenéz.* Csakugyan itt a nyoma. *Töröli zsebkendővel.* Uram Isten! Ki kellett volna dobálni, vagy pofont adni. *Csengettyűszó.* És mindegyik nem volt idő. *Eltakarja az arcát.*

Kinyílik az előszobaajtó, s belép Kovácsné. Harmincöt éves szőke asszony. Gőgös fejtartással az a-kat á-nak ejti. Raccsol.

NEGYESIK JELENET

KOVÁCSNÉ *odasiet az albírónéhez*: Szervusz, édes Mariskám! Csókollak. Julistól hallom, hogy a torkod fáj. Szerencsére nem ijedtem meg, mert már a lépcsőházban találkoztam Sárkány doktorral, és ő mondta, hogy semmi bajod sincs. Sietett, nem tudtam tőle semmit kérdezni. Mit is akarok mondani? Ugye, kedves fiú ez a Sárkány?

GARÁDYNÉ: Nekem nem tetszik.

KOVÁCSNÉ: Nagy nőcsábásznak mondják. És az a hír járja róla, hogy összecsókolja minden szép asszonypáciensét. *Nevet.*

GARÁDYNÉ: Ugyan ne beszélj! Minden szépasszony páciensét?

KOVÁCSNÉ: Ezt hallottam. Hogy mennyire igaz, nem tudom; én inkább elhiszem róla, mint nem. Aprópó! Édesem, téged nem csókolt össze?

GARÁDYNÉ: Ugyan kérlek, hogyan...

KOVÁCSNÉ: Á, elpirultál, Mariskám, veszedelmesen elpirultál. *Kacag.* Rettenetesen elpirultál. Most már látom, hogy ez a Sárkány igazán legény a talpán.

GARÁDYNÉ *néhány tiltakozó mozdulatot tesz*: Nem, nem, biztosítalak... *Sírva fakad.*

KOVÁCSNÉ: No, édesem, de hát csak nem fogsz sírni?! Nohát nem bánom, sírj, sírd ki magad. No így, így, édesem. *Az albíróné megtöröli a szemét.* És most mondd el. Légy bizalommal hozzám.

GARÁDYNÉ: Igen, neked el kell mondanom.

KOVÁCSNÉ: Mindent.

Kis szünet.

GARÁDYNÉ: Nem ismertem ezt a Sárkányt. Reggel egy kis torokfájásra ébredek. Megijedtem, mert tudod, szombaton lesz a kaszinóbál. Az uram mondja, hogy elküldi Sárkányt, és elsiet. Alig múlik el tizenöt perc, már csöngetnek. Éppen veszekedtem Treszkával; tudod, milyen bosszantók ezek a cselédek.

KOVÁCSNÉ: Jaj, ne is beszélj róluk, édesem!

GARÁDYNÉ: No és jön Sárkány. Tudod, már az, hogy olyan hamar jött. Találkozott az utcán Bercivel. Mindjárt itt volt. Mint egy kisgyerekekkel, úgy beszélt velem. Mintha már régi ismerősök volnánk. Igen kedvesen.

KOVÁCSNÉ: Szó, ami szó, kedves ember.

GARÁDYNÉ: Sohasem hallottam róla, hogy ilyen dolgokat csinál. Megnézi a pulzusomat, megfogja a homlokomat.

KOVÁCSNÉ: Igen, a homlokodat.

GARÁDYNÉ: Mintha egy kicsit végig is simította volna az arcomat. De erre csak most emlékszem. Azután felültet, a torkom nézi, és mikor elkészült ezzel, megmondja, hogy nincs semmi bajom, és hogy minden jó, felkelhetek. Azzal hirtelen lehajol és megcsókol.

KOVÁCSNÉ: Hol?

GARÁDYNÉ *az arcára mutat*: Itt.

KOVÁCSNÉ: Éppen itt?

GARÁDYNÉ: Ugyanezen a helyen, mintha most is érezném. Pedig nem erősen csókol. Alig ért az arcomhoz az ajka.

KOVÁCSNÉ: Ne mondd! Nem csókol erősen?

GARÁDYNÉ: Nem. De hallgass ide. Utána mintha semmi se történt volna, meghajtja magát és elmegy.

KOVÁCSNÉ: Semmit se mondott?

GARÁDYNÉ: Várj csak! Azt mondta: „Üdvözletem Bercinek.” Az embernek nem csoda, ha megáll az esze.

KOVÁCSNÉ: No, ez rettentő szemtelenség. Még a férjét üdvözölni. De bájos! *Nevet.*

GARÁDYNÉ: Ezért volt az, hogy megnémultam, vagy mi, de se kiáltani nem tudtam, se csengetni. Pedig pofon kellett volna ütnöm. Rettenetes, hogy ezt nem tudtam megtenni.

KOVÁCSNÉ: Talán jobb is, Mariskám. Gondold meg, ezt senkinek, de senkinek sem szabad tudni. Berci nem valami híres bíró, meg aztán mit szólnak a törvényszéken, ha egy albíró verekszik.

GARÁDYNÉ: Ő pedig nagyon vigyáz, hogy jó minősítése legyen.

KOVÁCSNÉ: Meg aztán ez a Sárkány bizonyosan összevágna. S akkor is te volnál az oka, mert tetőled függ, hogy megmondod-e az uradnak.

GARÁDYNÉ: Igazad van. Bercinek nem szabad megmondanom.

KOVÁCSNÉ: Többet mondok, fiam. Az uradnak pisztolypárbajt kell vívnia, mert mégiscsak asszony van a dologban. Hozzá ő maga téged fog okolni. Rád fogja, hogy kacér voltál, vagy agit adtál Sárkánynak.

GARÁDYNÉ: Borzasztó! Még ezt is rám foghatja? Istenem, mit csináljak? Segíts gondolkozni, édes Irénkém!

KOVÁCSNÉ: Éppen azt teszem, édesem. Hát persze többet nem szabad hívnod ezt a Sárkányt.

GARÁDYNÉ: Hála Istennek, nem vagyok beteg. Legalább ő azt mondta. Mindjárt fel is öltözöm. *Felül. Papucsba bújik. A székről pongyolát vesz fel, magára ölti, aztán feláll, megtörli a szemét. Elfüggönyözi az ágyakat a mennyezetfüggöny segítségével. A beszélgetés ezalatt tovább folyik.* De mondd, mit tegyek ezenkívül? Borzasztó, az ember nem sejtí, mi történhet.

Szünet.

KOVÁCSNÉ: Mariskám, hallgatnod kell.

GARÁDYNÉ: Mintha semmi se történt volna?

KOVÁCSNÉ: Igen, úgy. Sárkány hallgat. És senki se tud semmiről... Ez csak egyszerű.

GARÁDYNÉ: Köszönöm, édesem, köszönöm. *Megöleli.* Ez csakugyan a legjobb.

KOVÁCSNÉ: Sárkánynak pedig úgy fogadod a köszönését, mintha semmi, de semmi se történt volna.

GARÁDYNÉ: Értelek, kedves Irénkém. Mindig tudtam, hogy te vagy az a barátnőm, akiben mindig, de mindig bízhatom.

Egymás nyakába borulnak.

ÖTÖDIK JELENET

Belép özv. Tálassyné. Hangos beszédű, kövér asszony. Alacsony termetű. Szürke ruhát visel. Erősen be van fűzve. Tollas kalap.

TÁLASSYNÉ: Mi az, édeseim? Érzékeny jelenet? Szervusztok!

GARÁDYNÉ: Kezét csókolom, édes mama!

KOVÁCSNÉ: Kisztihand!

TÁLASSYNÉ: Jó napot, Irénke! Hát téged, fiam, mi lelt? Gyermekek, ne titkolózz! Hiszen te sírtál... De hát miért nem beszélsz, fiam? Mondjad te, Irénke, mi a baja Mariskának.

KOVÁCSNÉ: Megengeded, Mariska, hogy elmondjam?

GARÁDYNÉ: Mondd el.

KOVÁCSNÉ: Hát gondolja el, kedves néni. Reggel itt volt Sárkány doktor. Mariskának fájt a torka, és az ura elküldte. A doktor beállít. Megvizsgálja Mariskát, és ahogy befejezi a vizsgálatot, megcsókolja.

TÁLASSYNÉ: Ugyan ne beszélj. *Összeesapja a kezét.* Jézus Mária! És Mariska, pofon ütötted azt a szemtelen gazembert?

KOVÁCSNÉ: Hiszen éppen az, hogy nem volt ideje se rá. A doktor mindjárt elköszönt. Majdnem elszaladt. Még a lépcsőkön velem találkozott, és azt mondta, hogy Mariskának nincsen semmi baja.

GARÁDYNÉ: Nem tudtam se csengetni, se kiabálni, se pofon ütni... De hiszen ki is gondolhatott volna ilyesmire?

KOVÁCSNÉ: Mariska még nem hallott arról, hogy ez a Sárkány ilyen ember. Pedig beszélték, hogy összeesókolgatja az asszonypácienseit.

TÁLASSYNÉ: Én se hallottam erről.

GARÁDYNÉ: De hát most már mindegy, ha a baj megtörtént. Hallgasson ide, mama. Megbeszéltük Irénnel, hogy... mintha semmi se történt volna.

KOVÁCSNÉ: Igen, azt mondtam Mariskának, hogy ne szóljon semmit. Az ura biztosan őt okolná. Ismerni kell a férfiakat.

TÁLASSYNÉ: Bizony, ismerni kell a férfiakat.

KOVÁCSNÉ: Meg aztán, ha párbaj lenne, mindenki Mariskát okolná.

GARÁDYNÉ: Berci pedig nem is tud bánni a karddal, pisztollyal... Meg azután a törvényszéken is rontaná a karrierjét...

TÁLASSYNÉ: Nohát elég, gyermekeim! Berci jó ember, tisztességes férj, de nem érdemli meg, hogy ennyit izéld magad miatta. Senkinek egy szót se! Mintha nem történt volna semmi.

GARÁDYNÉ: Ugye, nem vagyok hibás, mama?

TÁLASSYNÉ: Nem vagy hibás, édes gyermekem. Öltözz fel. Berci ne lássa, hogy a szemed ki van sírva.

JULIS *bejön*: Nagysága, kérem, elhozták az új kalapot.

GARÁDYNÉ *felugrik*: Hozzák be mindjárt!

JULIS *el*.

KOVÁCSNÉ: Honnan rendeled most a kalapjaidat, Mariska?

GARÁDYNÉ: Fátyolnénál vásárolok kalapot.

JULIS *egy nagy kalapskatulyával belép. A három nő körülveszi a dobozt. Julis a háttérben szemléli a kalappróbát.*

GARÁDYNÉ *a fejére tűzi a kalapot egy kalaptűvel, amelyet a szekrényből vesz ki. A tükör elé áll. Rövid szünet.* Nos, hogyan tetszik?

KOVÁCSNÉ: Jól áll.

TÁLASSYNÉ: Csinos, de nem egészen neked való.

JULIS: Nagyon jól áll a nagyságának.

TÁLASSYNÉ: Ez a virágdísz balról felesleges talán.

KOVÁCSNÉ: Én is azt gondolom.

TÁLASSYNÉ: Fiam, ne fogadd így el. Julis, hívja csak be a lányt, aki hozta.

JULIS *el.*

GARÁDYNÉ: Mamának nem tetszik a kalap? Nekem igazán nagyon tetszett. Bár az igazat szólva, kicsit drága.

TÁLASSYNÉ: Nem, fiam, a kalap szép, de egy keveset változtatni kell.

MASAMÓD *belép*: Kezét csókolom! Kisztihand!

JULIS és TRESZKA *az ajtóban megjelenik.*

TÁLASSYNÉ: Nézze, fiam, meg. Valamit változtatni kell a kalapon. *Az albíróné újra felteszi a kalapot.* Látja itt alól ezt a virágot? Ez nem kell, vegyék le.

KOVÁCSNÉ: A szalagot pedig talán varrják le odáig.

MASAMÓD: Igenis, igenis kérem.

JULIS: Pedig az a virág ottan jó áll!

TRESZKA: Nekem is tetszik! Miért nem hagyják úgy?

TÁLASSYNÉ: Igen, a szalagot jó lesz levarni.

GARÁDYNÉ: És akkor talán ezt a csokrot itt fönn kissé balra tegyék. Jó, mama?

TÁLASSYNÉ: Jó. Hát akkor, nézze, ez a csokor pedig kicsit balra jöjjön.

MASAMÓD: Igenis kérem, a csokor balra.

JULIS: Á, minek veszik le azt a rózsát?

TRESZKA: Elrontják azt a szép kalapot.

KOVÁCSNÉ: Így lesz a legszebb. Mariska, ezt a kalapot irigyelni fogom tőled.

TÁLASSYNÉ *észreveszi a cselédeket*: Maguk menjenek a dolgukra!

JULIS és TRESZKA *el.*

KOVÁCSNÉ: Hallatlan! Ezek a cselédek!

GARÁDYNÉ: Nem bírok velük. És mondja, mikor lesz kész az átalakítás?

MASAMÓD: Holnap este hazahozom.

GARÁDYNÉ: Az nem lehet; nekem holnap reggel kell. Ebben akarok menni vizitre.

MASAMÓD: Majd elhozzuk, kérem, reggel.

GARÁDYNÉ: De biztosan itt legyen.

MASAMÓD: Igenis, nagysága. *Bepakolja a kalapot a dobozba.*

TÁLASSYNÉ: Szépen csinálják meg!

KOVÁCSNÉ: Ezt a kalapot irigyelni fogom tőled, Mariska.

GARÁDYNÉ: Pontosan hozza el, hallja. *Az ajtóig utánamegy, és az előszobába kiabál.* Legkésőbb kilencre itt legyen!

MASAMÓD *kívülről*: Igenis, nagysága!

Függöny

MÁSODIK FELVONÁS

ELSŐ JELENET

Gáborék ebédlője. Gábor, Kovács, a közjegyző, Pándy jönnek. A házigazda előrebecsátja a vendégeit, akik már fedetlen fővel, kalap nélkül lépnek be.

GÁBOR: Tessék, tessék! Ott helyben vagyunk. *Két cseléd kártyaasztalt hoz. Ide tegyék. A szoba jobb sarkába mutat.*

KOVÁCS: De azután most vigyázzatok ám, mert rajtam ma a nyerés sora!

PÁNDY: Az alsóst ma is a szokás szerint játszunk.

KÖZJEGYZŐ: Igen, bemondások nélkül. Csak trullt, kasszát és ultimót jelentünk.

GÁBOR: Nem bánom, ha ti úgy jobban szeretitek. Itt a kártya és a kréták. *Az asztalfiókból kártyát, táblákat és krétákat vesz elő. Üljetek le! Ő oszt először. Csend. Az urak felveszik a kártyákat.*

PÁNDY *egy divatos nótát füttyöl. Gusztál.*

KOVÁCS: Lássuk, mit hoz a jövő!

KÖZJEGYZŐ: Én mindjárt zöldet bátorkodom mondani.

PÁNDY: Szép, de kénytelen vagyok téged belicitálni tökkel.

KOVÁCS: Piros, piros, piros, uraim, ha nincs ellene kifogásuk nagyságodéknak.

GÁBOR: Ohó! Én sans adut mondok.

PÁNDY: Ez az ember ma disznóba lesz, meglátjátok.

KÖZJEGYZŐ *a fejét vakarja. Kiad: Isten nevében kezdjük el.*

PRÉPOST *belép. Nem éppen túl kövér. Kopaszodó, ősz hajú ember. Lila övet visel: Áldásom rátok, gyermekeim!*

GÁBOR *felugrik és üdvözlí. A többiek ülve maradnak, s később fognak vele egyenként kezét: No, ez már szép!*

PÁNDY: Á, a mi prépost urunk!

KÖZJEGYZŐ: Szervusz, plébó!

KOVÁCS: Szerventuller!

SZOBALÁNY *bort hoz be egy tálcán. A kártyaasztaltól nem messze eső kisebb asztalra teszi.*

GÁBOR: Önts mindegyikbe, és kínáld meg az urakat!

PRÉPOST *kezet fog a férfiakkal: Szervusz, szervusz! Üdvözlöm a hadsereget. Leül Pándy elé.*

PÁNDY: Úgy, úgy, kedves tisztelendőm, kibicelj nekem. Fiúk, ma teljes segédlettel játszom. A plébón a lila pántlika van. *Tovább kártyáznak.*

KOVÁCS: Ez nem járja, mert főrban van Gyurka.

KÖZJEGYZŐ: Rossz játékos a leglilább pántlikájú kibiccel se boldogul.

PÁNDY *hazavisz egy ütést*: Ha rossz játékos vagyok, hadd lám, mit csinálsz ezzel a kártyámmal! *Kiad, nagyot ütve az asztalra. Az ütést elviszi*: Ez a kettő is az enyém. *A kártyákat összedobják. Belép Garády*.

GÁBOR: Éljen, éljen! Szervusz, Bercikém! A feleséged az asszonyokkal van? Szervusz! Ül le, öregem! *A társaság kezet fog Garádyval. Gábor a tálcán bort kínál. Szervusztok! Parancsoljatok. A plébánoshoz. Plébó, ez a hároméves borom.*

PRÉPOST *műértelemmel szürcsöli a bort. Leteszi a poharat*: Pompás ital.

PÁNDY: Tehát folytassuk a játékot!

GARÁDY *sakkot vesz le a könyvespolcra*: Plébó, mi most sakkozunk, jó?

PRÉPOST: Helyes. Folytatjuk, ahogy múltkor abbahagytuk. Királycsellel.

GÁBOR: Te Berci, kibicelned kell! Mit csinálók én nélküled?

KOVÁCS: Hadd el, most már Pándy is árván marad. Elbánunk vele.

KÖZJEGYZŐ: Százados, téged most meg fogunk enni! Az eklézsia többé nem véd.

PRÉPOST *állítani kezdi a figurákat*.

GARÁDY: Mindjárt jövök, csak kimentem a feleségemet önnagyságánál.

GÁBOR: Mi az, még nincs itt az asszony?

GARÁDY: Nincs. Később jön. *El*.

GÁBOR: A lugasban vannak az asszonyok. Még kávé is kaphatsz tőlük. *Kis csend*.

KÖZJEGYZŐ *kever és oszt*: Szóval Garádyné önnagyságához lesz szerencsénk?

GÁBOR: Igen.

Szünet.

KÖZJEGYZŐ: Ti nem hallottátok a dolgot?

GÁBOR: Miről beszélsz?

KÖZJEGYZŐ *halkan*: Hát arról, hogy Berci feleségét a múlt héten összeecsókolta Sárkány Ödön.

GÁBOR: Ne beszélj!?

PÁNDY: Honnan hallottad ezt?

KÖZJEGYZŐ: Azt, öregem, el nem árulhatom. De hogy nem Sárkánytól, azt becsületszavamra mondhatom.

GÁBOR: Ezt nem hiszem. Berciék nagyon szeretik egymást.

PRÉPOST: Pedig igaz, mert én is hallottam.

PÁNDY *némán feláll*.

KOVÁCS: Tán csak nem gyónt nálad az asszony?

PRÉPOST: Azt nem, mert akkor nem mondanám.

KOVÁCS: Tehát mondd el!

PRÉPOST: Én ugyan másképp hallottam. Úgy hallottam tudniillik, hogy Garády né nem volt beteg. Nagyon megtetszett neki ez a Sárkány. Elhívatta, kacérkodott vele...

GÁBOR: Ugyan ne mondd! *Összecsapja a kezét.*

PRÉPOST: Igen, igen. Az orvos szorgalmasan eljár a betegéhez, és kezelte, míg meg nem gyógyult... *Nevetnek.*

PÁNDY: Bocsánat, urak. Én ezeket rögtön elmondom Bercinek. Nem engedhetem, hogy egy barátom becsstelenné váljék. Az ügyet lovagias útra fogom terelni. *Indul.*

KÖZJEGYZŐ: Pándy! Csak nem bolondultál meg?

PÁNDY: Ti bolondultatok meg. Itt meg kell tenni a lépéseket a lovagiasság szabályai szerint.

PRÉPOST: Nahát éntőlem semmit se hallottál, érted-e?!

PÁNDY: Kár a szóért. Ezt az ügyet nem lehet így hagyni. *El. Csend.*

KOVÁCS: Az ördög látott ilyen hóbertos katonát.

KÖZJEGYZŐ: Pedig tudhattuk, hogy Gyurka az ilyen dolgokban egészen bolond.

PRÉPOST: Jaj, ezek a katonatisztek!

KOVÁCS: Ha megmondja Bercinek, akkor még nagyobb bajba kerül ez a szegény fiú.

KÖZJEGYZŐ: Mert vagy ártatlan az asszony, amit nem hiszek, vagy bűnös.

PRÉPOST: Ha bűnös, akkor...

KÖZJEGYZŐ: Te, se az asszonyon, se Bercin nem segít a párbaj.

GÁBOR: Amúgy pedig...

KÖZJEGYZŐ: Mindkettőnek árt, mert még többet fognak beszélni az ügyről.

PRÉPOST: Istenem, ezek a katonák mennyi bajt csinálnak nekünk!

KOVÁCS: Le fogunk tagadni Berci előtt mindent!

GÁBOR: Ezt céltalan dolognak tartom.

KÖZJEGYZŐ: Plébó, mondj te valami okosat!

PRÉPOST *vállat von.*

Pándy és Garády megjelenik az ajtóban.

MÁSODIK JELENET

GARÁDY *szeme előtt zsebkendő, nagyokat nyel:* Hát kérlek alássan, te intézkedjél: én az ilyen dolgokban járatlan vagyok... A becsületemért... kész vagyok meghalni... azt mondhatom.

PÁNDY: Majd én és Feri elmegyünk ahhoz a Sárkányhoz mindjárt. *A közjegyző hozzájuk lép, a többiek kiszállingóznak a szobából.*

GARÁDY: Ugye, Feri - *törölgeti a szemét* -, leszél szíves? *Nagyokat sóhaj.* Hívjátok ki azt a gazembert - *öklét rázza* -, és mondjátok meg a pimasznak, hogy le fogom vágni.

PÁNDY: Ezt bízd rám, öregem, A kardbojtomra mondom, hogy a becsületed tisztán fog innen kikerülni. Gyere, Feri, útközben megbeszéljük a dolgokat.

GARÁDY: Egyenesen hozzá mentek?

PÁNDY: Igen, egyenesen. *Kívül kocsizörgés. Pándy kinéz az ablakon, kinyitja és fűtyül. Várjon csak, mindjárt megyünk! Légy nyugodt, Berci. A közjegyzővel együtt elmegy.*

GARÁDY *egy fotelba roskad, és kezére támasztott fejjel maga elé bámul. Szünet.*

GARÁDYNÉ *belép utcai toalettből. Meglátja a férjét. Lábujjhegyen a háta mögé lopózik és átöleli. Nevet. Szervusz, Berci!*

GARÁDY *felrebben*: Sose ölelgess engem!

GARÁDYNÉ: De mi lelt téged? Egészen dúlt az arcod.

GARÁDY: Azt te sokkal jobban tudod, mint én... Azért, mert gyalázatba hoztál, mert kikezd-tél azzal a pimasz Sárkánnyal. Hogy mennyire jutottatok, azt még nem tudom, de azt is meg fogom tudni. Szép, hogy nem tagadod, és nem fogod rám, hogy megbolondultam. *Garádyné - kesztyűsen, kalaposan - sirva leül egy fotelba. Bár talán azt jobban szeretném. Ki hitte volna ezt, Mariska, ki hitte volna... Szemét törölgeti.*

GARÁDYNÉ: Csak egyszer történt, Berci, csak egyetlenegyszer!

GARÁDY: Éppen elég, hogy tönkretegye az egész házasságunk boldogságát és a jövőt.

GARÁDYNÉ *feléled*: Mit beszélsz? Az, hogy egyszer megcsókolt?

GARÁDY: Mit tudom én, hogy mit csinált az a gazember, de azt tudom, hogy feldúlta az én meleg házi tűzhelyemet.

GARÁDYNÉ: Berci, most már azt mondom ám, hogy elég a bolondságból! Boldogult édesapám becsületére esküszöm, hogy így történt. Ő megvizsgálta a torkomat, és amikor befejezte a vizsgálatot, fölém hajolt, és itt az arcomon - *mutatja* - gyengén megcsókolt. Képzelheted, hogy erre nem lehettem elkészülve, kiáltani se tudtam, és mire magamhoz tértem, már elment.

GARÁDY: Persze, egy férfi éppen meg mer csókolni egy asszonyt, ha a nő nem ad neki agit.

GARÁDYNÉ: Én is az első percben mindjárt arra gondoltam, hogy nem hiszed majd el az ártatlanságomat. És éppen ezért nem szóltam neked semmit. Félтетtelek, édes Bercim - *megöleli* -, a párbaítól meg a kellemetlenségektől. Tudtam, hogy nem tudsz vívni, és a minősítéset is rontja, ha kitudódik.

GARÁDY: Jól elkészültél a leckével, mondhatom! Miért nem mondd, hogy a minősítésem érdekében csókoltad meg azt a csirkefogót.

GARÁDYNÉ *sír*: Berci, hinneed kell, amit mondok, hinneed kell, hinneed kell! *Ráborulva sír, a férfi megszeppent gyerek arcával tűri ezt és néz a szoba egyik sarkába. Kívül kocsizörgés, amely hirtelen abbamarad. Szünet. Pándy és a közjegyző betoppán. Meghajtással üdvözlik az albírónéet. Ugyanekkor a középső ajtón Kovácsné és Gáborné jönnek, az albírónéhez sietnek, és becéző mozdulatokkal kivezetik a szobából. A segédek megvárják, míg a nők kimennek, azután közel húzódnak Garádyhoz.*

GARÁDY: Kihívtátok? Megnevezte a segédeit?

PÁNDY: A lakásán voltunk. Ott hagytuk a névjegyeinket. Az inasa nem tudja, hol van, de este vissza fog jönni, és mi is visszamegyünk akkor...

HARMADIK JELENET

SZOBALÁNY *sietve jön*: Kérem, Sárkány doktor úr vár odakint. Azt mondta, jelentsem be, sürgősen beszélni akar a százados úrral meg az albíró úrral.

GARÁDY: Nohát ez mégis...

PÁNDY: Mondd meg annak az úrnak...

SZOBALÁNY *el*.

SÁRKÁNY *meghajlás nélkül belép*. Bocsássatok meg, hogy zavarlak benneteket, de az inasom mondja, hogy nálam jártatok, észrevette, hogy nagyon adjátok a komolyat, ebből azt következteti, hogy párbajra akartok kihívni. Nagyon kíváncsi voltam, hogy ki akar velem verekedni. Ezért utánaatok siettem...

Szünet.

PÁNDY: A provokáló: Berci.

GARÁDY: Igen, én vagyok, és majd megverekszünk. *Veri a mellét, és ki akar menni a szobából.*

SÁRKÁNY: Berci, kérlek, ne próbáljuk, kérlek. Megmondhatod te is, hogy miért akarod a véreget venni.

GARÁDY: Mintha nem tudnád, gazember!

SÁRKÁNY: Az utolsó szót nem mondtad elég értelmesen, nem hallottam jól. De hát mondd meg te - *Pándyhoz* -, hogy tulajdonképpen miért akar velem Berci verekedni.

PÁNDY *suttogva*: Hát azért, ami közted és a felesége között történt.

SÁRKÁNY *elgondolkozva*: Ami köztem és a felesége között...? De hát mi történt?

PÁNDY: Ne add a butát. Az asszony is bevallotta, hogy megcsókoltad.

SÁRKÁNY: Hogy megcsókoltam?

PÁNDY: Igen.

SÁRKÁNY: Bevallotta?

GARÁDY *ordít*: Igen!

SÁRKÁNY: És te azt hiszed, hogy nekünk verekednünk kell?

GARÁDY: Igen!

PÁNDY: Igen!

SÁRKÁNY: De hiszen a helyzet még nincs is tisztázva. Berci, nézd, én nem akarok gyávának látszani, de a nyugalmad érdekében szükségesnek tartom, hogy tisztában légy azzal, ami történt.

GARÁDY: Majd éppen tetőled fogok információkat kérni. Nem, nem, majd verekszünk, verekszünk!

SÁRKÁNY: És azután mit ér neked, ha két lyukat lőttünk a levegőbe, és azt se tudod, hogy mi történt, talán sohase fogod biztosan tudni? Ér az neked valamit?

PÁNDY: Mindenesetre a lovagias elintézés mellett kell állást foglalnom.

GARÁDY: Verekedni fogunk, verekedni!

SÁRKÁNY: Jól van, nevetséges, én megverekszem, de szeretném, ha tisztán látnál a dologban. Tudom, hogy boldog családi életet éltetek, s nem tudnám elviselni, hogy az én ártatlan léhaságom miatt ilyen komoly dolgok következzenek.

GARÁDY: Ő nem tudná elviselni!

PÁNDY: De kérek, a párbajkodeks előírja a teendőket...

SÁRKÁNY: Hallgassatok meg, kérek! Berci, keresd ide a feleséged önagyságát! *Garády el. Szünet. Garády visszajön a feleségével. Háttérben a vendégsereg, amely a jelenetben egyre aktívabb részt vesz. Sárkány meghajlik, mindenkit üdvözöl.* Előadom, kérem, a tényállást. Nagyságos asszonyom, kegyeskedjék ebben a székben helyet foglalni. *Az albíróné helyet foglal.* Körülbelül egy héttel ezelőtt történt ugyebár, hogy nagyságos asszonynak a torkát megvizsgáltam?

GARÁDYNÉ: Igen, szombaton volt.

SÁRKÁNY: Kérek egy kanalat. *A cseléd már hozza a kanalat.* Így ült az ágyban, és én vizsgáltam. Tessék á-t mondani! Ezt mondtam, ugye?

GARÁDYNÉ: Ezt mondta.

SÁRKÁNY *lenyomja az asszony nyelvét:* Á!

GARÁDYNÉ: Á!

SÁRKÁNY: Á!

GARÁDYNÉ: Á!

SÁRKÁNY: És amikor ezt befejeztem, önagyságát lassan visszaeresztettem a fekhelyére. S ebben a pillanatban - véletlenül történt talán, vagy mert a vér a fejembe szállt - megcsókoltam az arcát. *Megcsókolja.* Azzal sietve ajánlottam magam. Így volt, nagyságos asszonyom?

GARÁDYNÉ: Szóról szóra.

SÁRKÁNY: Tudom, hogy léha fiú vagyok, nem tagadom azt sem, hogy kissé cinikus, de hogy emiatt vérnek kelljen folynia, abba nem egyezem bele. Igazam van, Feri? *Sorba kapacitálja a jelenlevőket.* És felelj te is! Mit gondolsz az esetről? Essék emberhalál emiatt?

JELENLEVŐK: Igazad van! Béküljetek ki! Nem hibás egyik se, hiszen Garádyné szép asszony. Én se tettem volna másképpen. Legyen szent a béke! Berci, ne haragudj már! Ez a doktor nem rossz fiú.

Lassanként mindenki Sárkány pártján van, csak Pándy és Garády válnak külön. Az asszonyok körülveszik Garádynét.

SÁRKÁNY: Berci, becsületszavamra mondom, hogy így történt. De ha valami aljasságot követtem volna el ellened, nem is lenne hozzá pofám, hogy nyílt homlokkal eléd álljak. A feleséged szép asszony, de nekem meg a dédapám is nemesember volt. *Kezet nyújt, összeölelkeznek. A századost a többiek kapacitálják.*

KÖZJEGYZŐ: Hála Istennek, ez rendben van.

PÁNDY: Igen, de a lovagias elintézés...

GÁBOR: Majd mit mondok a lovagias elintézésre.

KÖZJEGYZŐ: Arra inni fogunk, öregem.

Elviszik Pándyt.

KOVÁCS: De erre már iszunk egyet!

GÁBOR: Uraim, kész a vacsora!

SZOBALÁNY: És itt vannak a cigányok is.

GÁBORNÉ: Tessék vacsorázni!

PRÉPOST: Ez Istennek tetsző mulatozás lesz.

A cigánybanda künn megszólal.

CSELÉDEK: Ujjujju! Még egy terítéket ide! A salátákat hozzátok!

ASSZONYOK: Ez a Sárkány nagy ördög, de nem lehet rá haragudni. Igazán, nem lehet mondani, hogy nagyon hibás volt. Mariska egyáltalán nem hibás.

FÉRFIAK: De erre iszunk. Itt reggelig józan ember nem lesz! Húzzátok, cigányok! De erre iszunk!

Párosával a fenékajtón kivonulnak a kivilágított ebédlőbe, ahol meg van terítve. A cigányok közül is látni kettőt-hármat. A szobalányok nagy tálakat tesznek az asztalra.

Függöny

ZÁCH KLÁRA

Melodráma 1 felvonásban

Személyek:

RÓBERT KÁROLY, MAGYAR KIRÁLY
ERZSÉBET, A FELESÉGE
KÁZMÉR, ERZSÉBET TESTVÉRÖCCSE

ZÁCH KLÁRA
MÁRIA
ÉVA
PIROSKA, UDVARHÖLGYEK

KORNELIUS
GYULAFY, A KIRÁLYFIAK NEVELŐJE
CSELÉNYI, GÁRDAKAPITÁNY
PATER FRANCISCUS, UDVARI GYÓNTATÓ

LAJOS
ENDRE, A KIRÁLY FIAI
ZÁCH FELICIÁN

Asztalnokmester, udvari apródok és testőrök. Kis szolgálynő. Öreg ajtónálló.

Történik: 1330 áprilisában, Visegrádon, a királyi palotában.

I. rész

(Kisebb terem a királynő lakosztályában. Magas ablakok, olajos papirossal borítva. A fenéken nagy ajtó bársony függönnyel. A függöny félre van húzva. Egy másik fényesebb oszlopos terembe látunk át. Amikor a függöny felgördül, csak Kázmér ül a színpadon. Az egyik ablak mellett. A szín mögül hallatszik Mária hangja.)

MÁRIA hívón kiált: Klára, Klára. Belép.

KÁZMÉR összerezzzen. Fejbólintással köszönti Máriát.

MÁRIA afféle csitri szőke lány, legfeljebb 18 éves. Eleven és gyerekes mozdulatai vannak: Jó reggelt, herceg úr! Kimegy a fenékajtón, és onnan is kiált. Klára! Klára!

KLÁRA hangja balról: Itt vagyok! Látni, amint a külső teremben a két lány melegen összecsókolódzik. Kázmér figyelmesen nézi őket.

MÁRIA: Jöjj, kedvesem. A királyasszonyt öltöztetni kell a misére. Gyengéden simogatja Klára arcát. A szép szelíd nagylány nyugodtan tűri a másik kedveskedését.

Átjönnek a szobába.

Kázmér, aki közben fölkel, meghajlással köszönti Klárát. Klára szintén bókol. A két lány azután elfordul. Kimennek a jobb hátsó ajtón. Kázmér, aki a bal oldali ajtónál áll, hátrál, hogy minél tovább láthassa őket. Azután visszajön, a karosszékre ül és olvasni kezd.

Szünet.

KORNELIUS *az udvari orvos, óvatosan belép:* Jó reggelt, herceg úr. Jó reggelt. Remélem, jól aludt az éjjel. Hogy érzi magát?

KÁZMÉR: Rosszul aludtam, kedves Kornelius mester, és rosszul érzem magamat.

KORNELIUS: Kegyes volt meginni a főzetet, amit készítettem?

KÁZMÉR: Igen.

KORNELIUS: És nem észlelt javulást?

KÁZMÉR: Nem! De nem is vártam.

KORNELIUS: Nagy hiba, kedves herceg úr, hogy semmit se segít nekem a gyógyítás nehéz munkájában. Hanem még rontja az állapotát. Miért nem vár javulást a gyógyszerektől. Holott azokban csodálatos erő van. Isten mi egyébért teremtette volna a gyógynövényeket, mint hogy azokkal a betegségeket gyógyítsuk.

KÁZMÉR: Én meg azt hiszem, hogy Isten, ha valami köze van a betegségekhez, nem azért küldte azokat, hogy csak úgy könnyűszerrel meg lehessen gyógyítani. Amit akar, meggyógyít ő maga, és a többi nem bízza az orvosokra. Akinek meg kell halni, az szépen meghal. Látod, tudós Kornelius mester, én fiatal vagyok, keveset tapasztaltam, és szeretek is élni, mert szép az élet - de ezt belátom.

KORNELIUS: Oh, herceg úr, az én tapasztalataim mást mondanak és holnap fürdőt fogok csinálni mályvalevelekkel. A gyógyszer e meleg vízből a testbe hatol, tisztítja a vért, és elűzi a betegséget.

KÁZMÉR: Jól van, Kornelius mester, majd azért csak szépen el fogok én pusztulni. De ne vegyed rossz néven.

KORNELIUS: Oh, oh! *Csóválja a fejét.* Ajánlom magam kegyeibe, herceg úr. Óvja az étvágyát, és a gyomorerősítő cseppeket használni el ne feledje. Ajánlom magam. *Meghajol és elmegy.*

Szünet.

GYULAFY *nevelő jó balról a kis hercegekkel, Lajossal és Endrével:* Jó reggelt, herceg úr. Jó reggelt kívánok. *Kázmér hidegen biccent.*

LAJOS ÉS

ENDRE *odamennek hozzá:* Jó reggelt, Kázmér bátya.

KÁZMÉR *megöleli a kisfiúkat, és a térdei közé veszi őket:* Tyűh, de szépek vagytok. *Erőltetett jókedvűséggel.* És milyen friss az arcotok. Ki öltöztetett ki benneteket ilyen tisztára? Erre vagyok kíváncsi.

LAJOS: Endrét még mosdatják. Én már magam mosdom ám.

KÁZMÉR: És Endre, téged ki mosdatott?

ENDRE *szégyenkezve*: A Klára!

KÁZMÉR *barackot nyom a fejére*: Mondd, szereted, ha ő mosdat? *Csókolja a fiút.*

ENDRE: Igen, őt legjobban szeretem.

KÁZMÉR: Te is? *Lajosra mutat.*

LAJOS: Igen, Klára a legkedvesebb a lányok között.

GYULAFY: Bocsánat, herceg úr, de arra kell kérem, ne méltóztassék beszélgetni a gyermekekkel ilyen dolgokról.

KÁZMÉR: És miért ne?

GYULAFY: Mert ez ellenkezik ama szellemmel, amelyben a hercegeket neveljük.

KÁZMÉR: A ti szellemetekkel tehát az is ellenkezik, hogy a világon szép lányok vannak. *Nevet.* Nem értelek, Gyulafy. Hiszen neked menyasszonyod van, és ő is szép lány!

GYULAFY *alázatosan*: Bocsánat, én nem akarok beleavatkozni a herceg úr dolgaiba, de a trón leendő örököseit keresztény erkölcsökben kell nevelnünk. Így bízták gondjaimra a kis hercegeket.

KÁZMÉR: És emiatt volt olyan nehéz ezt a könyvet megszereznem. Nézd meg. *Átadja.*

GYULAFY *fellapozza*: Ovidius: Ars amandi. Utálatos könyv. *Visszaadja.*

KÁZMÉR: Olvastad?

GYULAFY: Nem. Franciscus atyától hallottam, hogy olvasása ártalmas és lelket mérgező.

KÁZMÉR: Igen, ugyancsak Franciscus atya volt szíves panaszkodni rám a királynál, hogy drága pénzen rossz könyveket hozatok Olaszországból. De hát olyan ostobaságokat, mint amiket ti olvastok, én nem tudok olvasni. *Kissé léhán nevet.*

GYULAFY *sértődötten meghajítja magát*: A hercegek után kell sietnem. *Balra el. A kis hercegek a párbeszéd alatt kisettenkedtek a szobából.*

ERZSÉBET *az oszlopos terem felől jő. Már ünneplőben van*: Rosszkedvű vagy, Kázmér?

KÁZMÉR: Nem vagyok rosszkedvű, hiszen szép reggel van.

ERZSÉBET *homlokon csókolja az öccsét. Kissé hervadt arcú, de jóságos, okos nő*: Hogy aludtál az éjjel?

KÁZMÉR: Köszönöm, jól.

ERZSÉBET: Jól vagy most is?

KÁZMÉR: Igen, igen. *Szünet.*

ERZSÉBET: Nem igaz! *Megsimogatja homlokát.* Hiszen nem érzed jól magad. Látom. Mondj igazat! Légy őszinte.

KÁZMÉR: Kornelius meg fog gyógyítani. Az orvossága ugyan nem használt, de holnap fürdőt fog csinálni. És az biztos. Biztos. *Nevet.*

Szünet.

ERZSÉBET: Látod, Kázmér, magad is oka vagy a betegségnek. Hiszen olyan szomorú magánosságban élsz. Kerülsz mindenkit. Nem barátkozol jókedvű cimborákkal. *Megöleli.* Emiatt rossz a kedélyed. Nem csoda, ha nem használnak a gyógyszerek. *Gyengéden leülteti a pamlagra, és mellé ül.*

KÁZMÉR *simogatja a néne kezét.*

ERZSÉBET: És a lányokra se nézel!...

KÁZMÉR *vonogatja a vállát.*

ERZSÉBET: Nem tetszik neked senki közülök? Hiszen fiatal vagy, Kázmér. *Fésüli a haját.*

KÁZMÉR *szomorúan, mintegy maga elé:* Igen, fiatal vagyok!

Szünet.

ERZSÉBET: Kázmér! Mondd el, mi bánt. Mondd el, öcsém. Gondold el, hogy szeretett téged mindig a te jó nénéd.

KÁZMÉR: Hiszen el kell mondanom egyszer!... De hát nem tudod kitalálni! *Lesüti a szemeit.*

ERZSÉBET: Kit szeretsz, Kázmér?

KÁZMÉR: Klárát!

ERZSÉBET: Zách Klárát!

KÁZMÉR *bólint.*

Szünet.

ERZSÉBET: Nagyon fiatal vagy még, Kázmér!

KÁZMÉR: És mégis nemsokára meg kell halnom. És azt is tudom, hogy Klára sohasem lesz az enyém. Hiszen jól tudom. És éppen ez a kétségbeejtő. Nem lehet csodálni, ha a testemnek semmi kedve az élethez, és a betegségben és a reménytelenségben elsorvad, elvesz. Hiszen mindig csak arra gondolok, hogy Klára sohasem lesz az enyém. Sohase fog szeretni. Oh, ha egyszer az enyém lehetne, nyugodtan, mosolyogva halnék meg. *Erzsébet mosolyog. Azután hirtelen elkomolyodik.* Mit mondok. Ha csak egyszer megcsókolhatnám az ajkait *lehunyja a szemeit, halk hangon:* vagy átfoghatnám a derekát és magamhoz szoríthatnám... Nem, még ez is sok volna. Csak megsimogathatnám az arcát és hozzáérhetnék a halántékkal a hajához... De hát mindebből nem lehet semmi. És nem is lesz semmi.

ERZSÉBET: Ne gondolj ilyenekre, öcsém. Udvarolj Klárának, ahogy illik, tedd a szépet neki, úgy illik az.

Szünet.

KÁZMÉR: Nem, nem tudok véle beszélni. Ha ránézek, már elfogult vagyok, reszketnek a térdeim, és megnémul a szájam. És azt hiszem, ő is borzad tőlem, hiszen én beteg vagyok. És ő mást szeret; bizonyosan Balázst. A testőrök hadnagyát, aki el fogja venni feleségül. Minek gyógyuljak én akkor meg?

ERZSÉBET: Meg fogsz gyógyulni, édes Kázmér, meg fogsz gyógyulni. De nézd csak. Hát próbálj beszélni vele, és mondd, hogy tetszik neked, meg hogy az arca olyan, mint a rózsza. Ilyenféléket. Hiszen olyan szép szőke a hajad és finom az arcod. Tedd meg ezt, hiszen a király palotájában te vagy az első lovag. Tedd ezt meg, kedves drágám.

ÉVA *balról jön*: Felséges asszony, itt van Franciscus atya.

ERZSÉBET *feláll*: Jól van, rendezkedjete el a gyónáshoz. *Éva el.*

ERZSÉBET: Hát így lesz, ugye, édes Kázmér?

KÁZMÉR *a bal elülső ajtón el.*

FRANCISCUS: Dicsértessék az Úr Jézus! *Meghajlik.*

ERZSÉBET: Mindörökké, ámen! Hol van az apát úr?

FRANCISCUS: A tudósok azt mondják, hogy Isten két-három nap múlva magához fogja venni őt.

ERZSÉBET: Szegény jó Antonius atya!

FRANCISCUS *bólingat.*

ERZSÉBET: Te leszel az új apát, Franciscus atya!

FRANCISCUS *mélyen meghajol.*

ERZSÉBET *a lányokhoz, akik most jönnek*: Hallottátok, hogy szegény Antonius atya nemsokára itthagya bennünket.

A LÁNYOK: Szegény jó Antonius atya!

A sarokból az imazsámolyt előrehozzák, és melléje egy széket tesznek. Azután Éva és Mária eltávoznak, Klára a szent kép elé térdel, a királynő pedig az imazsámolyra. Gyónni kezd. Franciscus az ismert gyóntató pózban leül a székre.

ERZSÉBET *keresztet vet, és imára kulcsolja a kezeit*: Az isten áldását kérem, hogy bűneimet igazán meggyónhassam. A vétkeim ezek: hétfőn elmulasztottam a reggeli imát. Szerdán kegyetlen voltam a királyhoz és gyötörtem őt a fészélyemmel. Tegnap is ugyanezt tettem... Más vétkem... nincsen.

FRANCISCUS: Szánjad és bánjad bűneidet! *Feloldozó mozdulattal.*

ERZSÉBET *meghajolva, szívre tett kézzel*: Szánom és bánom bűneimet, kérem a penitentiát és feloldozást.

FRANCISCUS: A penitentia 5 Miatyánk lesz és a nagy Hitvallás.

ERZSÉBET *felkel, megcsókolja a pap stóláját és némán kimegy a függönyös ajtón. Franciscus hátranéz, és jelt ad Klárának. Klára feláll.*

FRANCISCUS: Éva és Mária reggel gyóntak a templomban?

KLÁRA: Igenis, Franciscus atyám!

FRANCISCUS *bólint. Klára letérdel és keresztet vet.*

KLÁRA: Az Isten áldását kérem, hogy bűneimet igazán meggyónhassam. A bűneim a következők: imádság közben gyakran szórakozott vagyok...

FRANCISCUS: Lányom, így az imádság teljességgel értékét veszti. Erre nagyon ügyelned kell... Tovább! Folytasd!

KLÁRA: Többször feltámad bennem az irigység mások iránt, és megszólaltam valakit mások előtt.

FRANCISCUS: Barátnődet?

KLÁRA: Igen!

FRANCISCUS: Más bűnöd nincsen?

KLÁRA: Nincsen atyám!

FRANCISCUS: Gondolkozzál csak.

KLÁRA: Azaz, nem tudom, szent atyám, hogy bűn-e.

FRANCISCUS: Mondd csak el.

KLÁRA: Buja álmaim vannak gyakorta, atyám... De álmok... és nem tehetek ellenük...

FRANCISCUS: És ébren nem gondolkodol az álmaidról? S nem gyönyörködsz-e bennük bűnösen?

KLÁRA: Igen. Gondolkodtam róluk egyszer... kétszer...

FRANCISCUS: Férfiről álmodtál, ugye?

KLÁRA: Igen.

FRANCISCUS: Kerülni fogod őt, és nem nézel az arcába!

KLÁRA: Igen. Eddig is így tettem. De vajon ha tiszta, nemes érzelemmel szeretném őt, akkor is így kellene tennem?

FRANCISCUS: Úgy tégy, ahogy mondtam. Az ily gondolatok mindaddig bűnösök és kárhozatosak, míg meg nem pecsételte a nő frigyét az egyház áldása. *Kis szünet.* Virrasztani fogsz, imádkozva éjfélig a hét minden napján, s az álmaidról ébren gondolkodnod nem szabad. Ha pedig eszedbe jutnának, kezd el mondani a Boldogságos Szűz imádságát. Penitentiául elimádkozol tíz Páter Nostert, tíz Credót és tíz Ave Mariát. Megértettél?

KLÁRA: Igen.

FRANCISCUS: Úgy feloldozlak. *Megadja az absolutiót a szokásos mozdulatokkal. Klára száján látszik, hogy a bánás igéit suttogja. Felkel és megcsókolja a stólát. Azután a szent kép elé térdel. Franciscus jobbra távozik.*

Szünet.

KLÁRA *imádságba van merülve. A bal ajtón benéz és félig belép Kázmér. Körülbelül húsz másodpercig némán nézi a térdeplő leányt. Egyszerre Klára lassan hátranéz. Összerezzen. Visszafordítja a fejét. Keresztet vet és feláll.*

KÁZMÉR: Bocsánatot kérek, hogy imádságában zavartam.

KLÁRA: Nem zavart, mert már elkészültem. Hiszen mindjárt harmadszor kondítanak misére.

KÁZMÉR: Még csak kétszer kondítottak.

KLÁRA: Igen, de mindjárt következik a harmadik, és a fenséges asszonyhoz kell sietnem...

Középen el.

KÁZMÉR *igen halkán*: Én nem akarom tartóztatni.

KLÁRA *nem hallja; tovább átmegy a függönyös ajtón a csarnokba. Kázmér egy ideig némán bámul maga elé, azután az ajkába harap, a pamlagra veti magát, mintegy reszketve a belső szégyentől, a visszafojtott sírástól. Künn harmadszor kondítanak.*

ERZSÉBET *sietve jó balról. Megpillantja Kázmért*: Mi az, Kázmér?

KÁZMÉR *komoran*: Csupa ostobaságot mondtam neki, utál engem... Meg fogok halni, és nem fogom megcsókolni a száját. *Karjába rejtí az arcát.*

ERZSÉBET *némán nézi a fiút. Azután a pamlaghoz siet, ledobja az olvasót, amelyet az erszényéből vett ki és gyengéden megrázza Kázmér vállát*: Hallgass ide. Az olvasómat itt hagyom. Nézd. Ide tettem a pamlagra. Figyelj ide. A templomból majd visszaküldöm érte Klárát. Beszélj vele, nézz a szemébe. Légy okos és férfias. Várj. *A lányok künn a csarnokban elhaladnak az ajtó előtt. A királynő kisiet hozzájuk, a középén elmegy.*

Kázmér magára marad. Hallgatódzik a távozók után. Azután kinyitja az ablakot. Harangzúgás fokozottan hallatszik. Kázmér kinyitja az ablakot és kinéz rajta. A Dóm tornyát jól látni, amint sötéten rárajzolódik az azúrkék égre. Kázmér becsukja az ablakot. Azután lábujjhegyen a fenékajtóhoz megy és elfüggönyözi. A pamlagon ismét megnézi az olvasót. Fölveszi és visszateszi. Újra a függönyös ajtóhoz lopózik, és kitekint, a függönnyt félrehúzva. Azután körüljárja a szobát. Arcra fekvé ledől a pamlagra. Így marad körülbelül fél percig. Majd féloldalra fordul, felkőnyököl és a haját simogatja a kezével. Azután felül, és a térdei közé rejtí az arcát. Feláll és mereven néz az ajtóra. Rezignáltan, elfáradtan, lassan hanyatt fekszik és a mennyezetet nézi. Így marad huszonöt másodpercig, majd hirtelen felugrik és kinéz a félig nyitott ablakon. Egy erőszakos, ujjongó, túlfeszült mozdulat. Kiszalad a jobb elülső ajtón, visszajön ugyanott. Kiszalad a jobb hátsó ajtón, középtűt visszajő. Szinte az izgalomtól rogyadozva vánszorog a pamlaghoz, simogatva mind a két kezével orcáit. A pamlagon hanyatt fekszik. De egyik lába a földön, hogy minden pillanatban felülhessen. Így marad, míg sietve be nem lép Klára. A lány megorzong, kicsit megrándulnak a vállai. A fiú nem mozdu. Klára szemlesütve egyenesen a térdeplőhöz megy. Lehajol, leguggol, keres, körülnez a földön. Körüljárja a szobát, mindenütt a padlót vizsgálva. Eközben már Kázmér felül és figyelemmel kíséri. Látszik, hogy meggondolta: hogyan fog cselekedni.

KÁZMÉR: Keres valamit, Klára?

KLÁRA: Igen. *Tovább keres.*

KÁZMÉR: Mit?

KLÁRA: Az olvasót.

KÁZMÉR: Itt van. *Felmutatja.*

KLÁRA *utána nyúl.*

KÁZMÉR: Siet? Vinni akarja?

KLÁRA: Igen.

KÁZMÉR: Jó, hát akkor odaadom mindjárt. De csak egy feltétel alatt. Ez a föltétel: hogy reám néz, és megmondja, miért kerül engem?

KLÁRA *szemlesütve mereven áll*: Nem kerülöm.

KÁZMÉR: De igen! Miért fél tőlem, mondja? Azért, mert szép a szája és attól tart, hogy egyszerre csak megcsókolom. Vagy mert karcsú a dereka, s remeg, hogy átölelem és magamhoz szorítom. *Fölkel*. Nézze, erre úgysem gondolhatok. Hisz úgysem tenném meg. Mert tudom, hogy irtózik tőlem, hiszen én beteg vagyok, és nemsokára meg kell halnom. Ezt mindenki beszéli.

KLÁRA *nem-et int. Még mindig szemlesütve egy helyben áll*.

KÁZMÉR: ...És amikor meghalok, maga nem is fogja sejteni, hogy egyetlen vágyam egész életemben csak az volt, hogy e kéz... *Megfogja Klára kezét*.

KLÁRA *összerezzon*: Ne bántson! Herceg úr!

KÁZMÉR: Hogy ez a kéz... megsimítsa az arcomat. *Bátortalanul megcsókolja a lány kezét*.

KLÁRA *kiszabadítja a kezét és monoton hangon mondja*: Kérem szépen herceg úr, adja ide az olvasót.

KÁZMÉR: Jó, odaadom. Tessék. *Átadja*. De arra kérem, várjon még egy pillanatig, mert valamit még mondanom kell, amire talán többé nem lesz alkalom. Amire talán többé sohase lesz alkalom. *Szinte észrevétlenül kezébe veszi Klára jobb kezét*.

Künn megeredt az eső, az ablakon kopog.

KLÁRA: Ne mondjon semmit, herceg úr, hiszen künn megeredt az eső, mindjárt vihar lesz. Azt se tudom, hogy megyek vissza.

KÁZMÉR: Nem. Most el kell neked mondanom ezt, te édes szép lány, hiszen nemsokára meg fogok halni, és így már semmi okom sincs, hogy szégyelljem vagy titkoljam azt, hogy szeretlek. Hogy mindig a fehér arcodat, a piros arcodat látom magam előtt, és néha, ez a legkülönösebb, csak a kezeidet látom. Könyökig mezítelenül. Úgy, ahogy most vagy. Igen. Éppen így. A kezeidet és az arcodat. *Letérdel és átöleli a lány térdeit és csókolja a kezeit. Mennydörgés*.

KLÁRA *bal kezével eltakarja arcát*: Jaj, herceg úr, mennem kell. Mindjárt vihar lesz. Mennem kell vissza.

KÁZMÉR: Sohase fogod tudni elképzelni, Klára, hogy mennyire szeretlek téged, bele kell pusztulnom, ha a szemedbe nézek, Klára. És nem is merném megtenni, *lassan fölegyenesedik*: ha meg nem ölelhetnék, Klára. *Gyengéden átöleli, Klára keze lehanyatlik a herceg vállára*.

KLÁRA *elaléltan*: Mennem kell vissza.

KÁZMÉR: És meg nem csókolhatnálak. *Idegenszerű beteges energiával átkapja Klárát és vadul csókolja - mind gyorsabban - a száját*.

Függöny

II. rész

Kisebb ebédlő szoba. Apródok asztalt terítenek.

I. APRÓD *kinéz az ablakon:* Siessetek! Vége a misének. Jönnék. Szaladj a konyhára, és jelentsd a főszakács mesternek. *Harmadik apród el. A terítők nekilátnak, a tányérok csörömpölnek, az apródok ki-be járnak, rendezkednek. Végre a színen csak két apród marad.*

II. APRÓD *szinte kihajol az ablakon:* Nem tudom, hogyan jönnek haza ebben a nagy esőben.

I. APRÓD: Viszik már a gyaloghintókat.

KÁZMÉR *megjelenik a jobb oldalajtón. Az apródok meghajlással üdvözlik:* Vége a misének?

I. APRÓD: Igenis, herceg úr. Éppen most mentek a gyaloghintók a király úréért.

KÁZMÉR *bólint, azután görnyedten tétovázva átmegy a termen. Mintegy magában mormogva:* Vége van? Vége? *Jobb ajtón el. Szünet. Az apródok némán tesznek-vesznek. Tűrhetetlen feszült hangulat. Az eltávozott herceg érzései mintegy ottmaradnak a színpadon - a zenekarban - és elalélt csömört, fejét vesztett kétségbeesést terjesztenek.*

ASZTALNOK *balról jó. Körülnéz:* Siessetek, mindjárt itt vannak. Azt a tányért tedd arrébb. *Körülnézi az asztalt gondosan, azután balra el.*

KÁZMÉR *jobbról jön. Görnyedten megáll az ajtóban:* Megjöttek már? Gyaloghintón?

I. APRÓD: Igenis, herceg úr, már itt vannak. A királyasszony már ki is szállott.

KÁZMÉR *megrebben, bólint, azután balra el.*

II. APRÓD: Nagyon beteg szegény herceg úr. Nagyon beteg.

Szünet.

ERZSÉBET *a szegletajtón belép. Látszik, hogy előresietett:* Nem láttad Kázmér herceg urat?

I. APRÓD: Igen, erre ment az imént.

ERZSÉBET: Hívjad sietve. *Fel s alá jár. Az apród el.*

ÉVA *a szegletajtón belép.*

ERZSÉBET: Nem találod?

ÉVA: Nincsen sehol, felséges asszony. Klárát senki sem látta.

ERZSÉBET: Nézd meg minden szobában és a konyhán is.

ÉVA: Igen. *Jobbra el.*

Künn csengetnek. Azután kinyílik az ajtó, egy apród nagy levesestálat hoz. Két szolga követi. Azután az asztalnokmester nagy leveseskanállal. A szegletajtón megérkezik a király, Gyulafy a kis hercegekkel az asztalhoz állnak. Erzsébet helyet foglal a király balján.

A KIRÁLY *meg akarja kezdeni az asztali imádságot:* Kázmér öcsénket ma nem láttam. Az ágyban maradt talán?

ERZSÉBET: Kicsit gyöngye szegényke, de nem fekszik. Érte küldtem.

I. APRÓD *jobbról:* Jön már a herceg úr. *Kitárja az ajtót.*

KÁZMÉR *jobbról:* Bocsánatot kérek, hogy bátyám uramat és néném asszonyomat

megvárakoztattam. Bocsánatot kérek. *Az asztal mellé áll.*

A KIRÁLY *keresztet vet.* És valamennyien: Az atyának és fiúnak és szentlélek isten nevében, ámen. *Leülnek. Az asztalnokmester levest mer a tányérokba. A kis hercegeknek a lányok asztalkendőit kötnek a nyakukba. Az elhelyezkedés jobbról balra a következő: Gyulafy, Éva, Erzsébet, a király, Lajos, Endre, Kázmér, Mária, azután Klára üres széke következik.*

Esznek. Az eső kopog az ablakon. A mellékajtón egy apród sültet hoz be, amelyet egy oldalasztalon az asztalnokmester felvág.

A KIRÁLY: Nézz csak ki, jég esik?

I. APRÓD *kinyitja az ablakot:* Igen, jég esik, felséges úr.

A KIRÁLY *komoran:* Az adót megint nem fogom tudni behajtani... Meg kell indítanom már a hadsereget Csák Máté ellen. Inkább tőle veszem el, az ellenségemtől, amire szükségem van, mint a szegény néptől.

ERZSÉBET: Ideje is, hogy ráhatározza magát kegyelmed a harcra e gögös nagyszájú ellen. *Hátranéz.*

A KIRÁLY: Holnap beszélni fogok a vezérekkel.

ÉVA *a kis fenékajtón jó, sűgva Erzsébethez:* János, az öreg kulcsár látta Klárát, amint lesietett a lépcsőn. Az esőben szaladva ment... De fölfelé. Azt gondolja János, hogy hazament Klára. A Zách kúria arra van.

ERZSÉBET *felsikolt:* Uram Jézusom, miért ment az a lány haza?

A KIRÁLY: Mi történt?

ERZSÉBET: Semmi!

KÁZMÉR *felugrik.*

A KIRÁLY: Mit beszéltek?

ERZSÉBET: Azt... hogy Klára... hazament... az esőben... és nem tudni... miért?

A KIRÁLY: Mikor?

ERZSÉBET *Évához:* Mikor?

ÉVA: Negyed óra előtt.

A KIRÁLY: De hiszen ott volt a misén!

ERZSÉBET: Velünk jött, de azután visszaküldtem az olvasóért... Otthon felejtettem az olvasómat... nem tudtam imádkozni.

KÁZMÉR *lerogy a székre.*

A KIRÁLY: És nem hozta el az olvasót Klára?

ERZSÉBET: Nem hozta el.

Rövid szünet.

ÉVA *felmutatja az olvasót:* A pamlagon találtam. A királyasszony kisebbik szobájában.

A KIRÁLY: Ez különös. Mi történhetett ezzel a lánnyal?

Csend. Szünet.

Künn zavaros lárma.

EGY HANG: Most ebédel a király úr. Nem szabad! Zuhanás. Az ebédelők felugrálnak, és a bal ajtó felé tekintenek. Egy apród bezuhan az ajtón holtra sebesülten.

ZÁCH FELICIÁN vérbe borult arccal, kivont karddal beront. Robusztus termetű ősz: Megszeplősítették a lányomat. Az én lányomat. Zách Felicián lányát. Alaktalanul üvölt. Nekiront Erzsébetnek. Gyulafy törrel vív ellene. Zách hamarosan leüti. Az asszonyok kétségbeesetten sikoltoznak. A király mozdulatlanul áll. Zách most a királyné felé csap, de ebben a pillanatban hátrarántja az első apród a vállainál, és csak a kard hegye éri a királyné kezét. Erzsébet ájultan a székbe rogy. Az egyik étekgőgő elrántja Zách Felicián lábát.

CSELÉNYI a szegletajtón beront: Rántsd el. Kirántja a kardját. Zách hátrabukik. Cselényi dühödten nekiront és összekaszabolja. Valamennyi férfi rárohan, üti, szúrja, rúgja. Kázmér halálsápadtan, meredten áll a helyén.

CSELÉNYI: Ennek vége, felséges király uram.

A KIRÁLY véres a keze: Hívjátok Korneliust és a külső szolgákat. Vigyék ki ezt a dögöt. Belerúg a holttestbe. Két apród a szegletajtón el.

CSELÉNYI aki Gyulafyt vizsgálta: Ez is meghalt ám. Szegény Gyulafy.

A KIRÁLY izgatottan kiáltva: Hallgass ide, Cselényi! A Zách család minden élő tagját elfogom és kivégeztetem. Vidd magaddal a hóhért. Teljes hatalommal bízlak meg, hogy végrehajtsd a példás büntetést. Leányát, legényfiát elrettentő módon végezzétek ki. Menj. Pihenőd ne legyen.

CSELÉNYI: Igenis, felséges uram.

A szegletajtóban megjelenik Klára. Mikor meglátja, mi történt, felsikolt s az apja véres holttestére borul.

Szünet.

CSELÉNYI rámutat Klárára: Vigyétek!

A jobbról betóduló testőrök megragadják a lányt és elcipelik. Udvari nép tódul be az ajtókon. Külső szolgák, lovászok, szakácsok. Zsivaj.

KÁZMÉR: Felséges bátyám. Kegyelmezz Klárának. Összekulcsolja kezeit. Nem figyel rá senki.

CSELÉNYI el.

KÁZMÉR pár percig mintegy megnémultan áll, azután rekedten ordít: Cselényi! Utána veti magát. Mintha erőszakkal vissza akarná tartani. A küszöbön összeesik. Felemelik és lefektetik egy pamlagra. Az orvos megjött. Az ájult királyné kezét vizsgálja. A két holtat kicipelik. A kis hercegek sírnak. A király komoran maga elé néz. A teremben sok bábász udvari nép tolong valami zavaros és tragikus csoportozatban.

KÁZMÉR elaléltnak, suttogva: Klára! Klára!...

Függöny